

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА
ДИЗАЙНУ

Факультет управління та бізнес-дизайну

Кафедра фінансів та бізнес-консалтингу

Дипломна магістерська робота

на тему **Чинники фінансової стійкості в системі управління фінансовою
безпекою підприємства**

Виконав: студент групи МгФБ-1-21
спеціальності 073 Менеджмент,
освітньої програми Фінансово-економічна
безпека суб'єктів господарювання

Савостіна Татяна

Керівник к.е.н., доц. Тетяна НЕФЕДОВА
(прізвище та ініціали)

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Київ 2022

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

Факультет управління та бізнес-дизайну

Кафедра фінансів та бізнес-консалтингу

Спеціальність 073 Менеджмент

Освітня програма Фінансово-економічна безпека суб'єктів господарювання

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Завідувач кафедри фінансів та
бізнес-консалтингу**

_____ Ірина ТАРАСЕНКО

« _____ » _____ 2022 року

З А В Д А Н Н Я НА ДИПЛОМНУ МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Савостіна Татяна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Чинники фінансової стійкості в системі управління фінансовою безпекою підприємства»

Науковий керівник роботи Нефедова Тетяна Миколаївна, к.е.н., доцент,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від «28» вересня 2022 року № 180-уч

2. Строк подання студентом роботи 10 листопада 2022 р.

3. Вихідні дані до роботи: нормативно-правові акти України, статистичні дані, результати аналізу фінансової та управлінської звітності ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», фахова наукова література та інтернет- джерела.

4. Зміст дипломної роботи (перелік питань, які потрібно розробити): дослідити сутність фінансової стійкості підприємства та теоретичні аспекти управління фінансовою безпекою на засадаї системного підходу; здійснити аналіз чинників розвитку підприємств агропромислового комплексу України, фінансового стану та фінансової безпеки ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»; розробити пропозиції щодо удосконалення системи управління фінансовою безпекою ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина».

5. Консультанти розділів дипломної магістерської роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Нефедова Т.М., кандидат економічних наук, доцент		
1	Нефедова Т.М., кандидат економічних наук, доцент		
2	Нефедова Т.М., кандидат економічних наук, доцент		
3	Нефедова Т.М., кандидат економічних наук, доцент		
Загальні висновки	Нефедова Т.М., кандидат економічних наук, доцент		

6. Дата видачі завдання 30.06.2021 р.**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва етапів дипломної магістерської роботи	Терміни виконання етапів	Примітка про виконання
1	Вступ	01.09.2022 р.	
2	РОЗДІЛ 1. ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В КООРДИНАТАХ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ	11.09.2022 р.	
3	РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ТА ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	25.09.2022 р.	
4	РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	08.10.2022 р.	
5	Висновки	22.10.2022 р.	
6	Оформлення дипломної магістерської роботи (чистовий варіант)	01.11.2022 р.	
7	Задача дипломної магістерської роботи на кафедрі для рецензування	07.11.2022 р.	
8	Перевірка дипломної магістерської роботи на наявність ознак плагіату	08.11.2022 р.	
9	Подання дипломної магістерської роботи на затвердження завідувачу кафедри	10.11.2022 р.	

Студентка

(підпис)

Татьяна САВОСТИНА

Науковий керівник роботи

(підпис)

Тетяна НЕФЕДОВА

Директор НМЦУПФ

(підпис)

Олена ГРИГОРЕВСЬКА

АНОТАЦІЯ

Савостіна Т. «Чинники фінансової стійкості в системі управління фінансовою безпекою підприємства».

Дипломна магістерська робота за спеціальністю 073 «Менеджмент». – Київський національний університет технологій та дизайну, Київ, 2022 рік.

Дипломну магістерську роботу присвячено дослідженню теоретичних аспектів формування фінансової стійкості як чинника фінансової безпеки підприємства, аналізу факторів розвитку та основних показників фінансового стану ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення системи управління фінансовою безпекою підприємства. В роботі представлено результати аналізу фінансової стійкості в координатах оцінювання та управління фінансовою безпекою підприємства. Розроблено концептуальні положення формування системи управління фінансовою безпекою підприємства, заходи щодо удосконалення процесу управління ризиком зниження фінансової стійкості ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина».

Ключові слова: фінансова стійкість, фінансова безпека, чинники розвитку, агропромислової комплекс України, система фінансової безпеки, система управління ризиком зниження фінансової стійкості підприємства.

ANNOTATION

Savostina T. "Factors of financial stability of the enterprise in the financial security management system".

Master's thesis in the specialty 073 "Management". – Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv, 2022. The master's thesis is devoted to the study of theoretical aspects of the formation of financial stability as a factor of financial security of the enterprise, the analysis of development factors and the main indicators of the financial state of LLC "Agrocomplex "Green Valley", the development of practical recommendations for

improving the management system of the financial security of the enterprise. The work presents the results of the analysis of financial stability in the coordinates of the assessment and management of the financial security of the enterprise. Conceptual provisions for the formation of the financial security management system of the enterprise, measures to improve the risk management process of reducing the financial stability of Agrocomplex "Green Valley" LLC have been developed.

***Key words:** financial stability, financial security, development factors, agro-industrial complex of Ukraine, financial security system, risk management system for reducing the financial stability of the enterprise.*

ЗМІСТ	с.
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В КООРДИНАТАХ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ	11
1.1. Сутність фінансової безпеки підприємства та чинники її формування в умовах викликів 2022 року	11
1.2. Системний підхід в управлінні фінансовою безпекою підприємства	18
1.1. Фінансова стійкість підприємства та інструментарій її оцінювання	30
Висновки до розділу 1	38
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ТА ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	39
2.1. Аналіз чинників розвитку агропромислового сектора економіки України в умовах військової агресії з боку РФ	39
2.2. Загальна характеристика та аналіз показників ділової активності ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	46
2.3. Аналіз фінансової стійкості в контексті оцінювання рівня фінансової безпеки ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	56
Висновки до розділу 2	64
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	67
3.1. Концептуальні положення формування системи управління фінансовою безпекою підприємства	67
3.2. Оцінка рівня фінансової безпеки з урахуванням чинників зовнішнього середовища і фінансової стійкості ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	76
3.3. Удосконалення процесу управління ризиком зниження фінансової стійкості підприємства ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»	84

Висновки до розділу 3	91
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98
ДОДАТКИ	103

ВСТУП

В умовах трансформаційних процесів в економіці країни, на які негативний вплив спричинила військова агресія з боку РФ, важливим чинником забезпечення стійкого фінансового стану є фінансова стійкість. Фінансова стійкість підприємства є індикатором успішності фінансового менеджменту щодо здійснення виробничого процесу та управлінських операцій, враховуючи як рівень фінансового потенціалу підприємства, так і взаємодію з контрагентами – з партнерами, банками, інвесторами.

Фінансовий стан відображає рівень збалансованості окремих структурних елементів активів і капіталу підприємства, а також рівень ефективності їх використання. Визначення фінансового стану підприємства та його оптимізація є однією з головних умов його успішного розвитку. Нестійкий або кризовий стан підприємства – свідчить про загрозу банкрутства та необхідність у визначенні напрямків фінансової стабілізації.

Стійкий фінансовий стан залежить від ефективності фінансово-економічної діяльності підприємства. Фінансова стійкість свідчить про спроможність підприємства своєчасно і в повному обсязі виконувати зобов'язання за розрахунками з бюджетом, споживачами, постачальниками, підрядниками, кредиторами. Фінансова стійкість є характеристикою: достатності фінансової забезпеченості та безперервності основних видів діяльності; незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування; здатності маневрувати власними коштами; достатнього рівня забезпеченості запасів засобами власними джерелами покриття.

Оскільки фінансова стійкість підприємства є невід'ємним чинником і індикатором ефективності підприємства та характеристикою його фінансової системи, то кожне підприємством прагне підтримувати стійкий фінансовий стан, абсолютну ліквідність та платоспроможність. Головною проблемою ефективного

функціонування підприємств України сьогодні є вплив військової агресії з боку РФ, яка призвела до значних руйнувань та завдала економічних і фінансових збитків більшості підприємств як на територіях, де відбувається збройний конфлікт, так і в інших регіонах України. Безперечним є той факт, що підприємства, які втратили фінансову стійкість або опинилися на межі банкрутства, опинилися перед проблемою пошуку засобів забезпечення фінансової безпеки. Саме тому вивчення даної тематики є актуальним та своєчасним етапом наукових досліджень.

Питанням досягнення підприємствами стабільної діяльності і стійкого розвитку, покращення їх фінансового стану, аналізу і діагностики фінансової стійкості, пошуку напрямів її забезпечення присвячено дослідження таких вчених: Б.М. Андрюшків, О.М. Анісімова, С.П. Бараненко, І.О. Бланк, М. Г. Білопольський, Ю. Брігхем, К.П. Боримська, Ван Хорн, О. В. Василенко, А.Д. Шеремет. Та інші. Результати досліджень проблем забезпечення фінансової безпеки відображені в наукових працях зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких: О.І. Барановський, В.В. Бурцев, О.Д. Василик, Т.Г. Васильців, В.В. Лойко, О.Махмудов, О.Ф. Новикова, Є.А. Олейніков, Г.А. Пастернак-Таранушенко та ін.

Мета роботи полягає у визначенні напрямків вдосконалення системи управління фінансовою безпекою підприємства на засадах забезпечення його фінансової стійкості. Для досягнення поставленої мети, в процесі виконання дипломної роботи було поставлено та вирішувалися такі основні завдання:

- дослідження сутності, ролі і значення фінансової стійкості та факторів її формування, характеристика показників її оцінювання;
- проведення аналізу зовнішнього середовища підприємств агропромислового комплексу України;
- оцінювання фінансового стану та аналіз фінансової стійкості ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»;
- виявлення проблем та визначення основних напрямів підвищення фінансової стійкості підприємства;

– розробка рекомендацій щодо удосконалення системи управління фінансовою безпекою підприємства.

Об’єктом дослідження є процес управління фінансовою безпекою підприємства з урахуванням чинників фінансової стійкості. *Предметом* дослідження визначено фінансові відносини, які виникають у процесі управління фінансовою безпекою.

Методи дослідження. Теоретичну основу роботи становить діалектичний метод пізнання, взаємозв’язку та взаємозалежності. В процесі дослідження використовувались прийоми статистико-економічного та фінансово-економічного аналізу та синтезу, а саме: групування, типізація, порівняння, табличний метод. Ряд методів і прийомів економічних досліджень базується на економічних та логічних висновках, розрахунковому конструктивізмi.

При написанні роботи були використані такі методи: аналіз відносних показників (коефіцієнтів), нормативний, монографічний, статистичний, аналітичний, табличний, порівняльний, метод моделювання, системний, процесний та ситуаційний підходи.

В процесі написання дипломної роботи було використано підручники, монографії, наукові фахові видання, фінансова звітність ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» за 2019-2021 рр. Для введення, обробки та візуалізації даних використано: Microsoft Word, Microsoft Excel.

Наукові публікації. Тези доповіді на ІХ Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритети розвитку фінансів, менеджменту та маркетингу: традиції, моделі, перспективи» (Київ – Дніпро – Кам’янець-Подільський, 11.10. 2022-12.10.2022 р.).

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В КООРДИНАТАХ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ

1.1. Сутність фінансової безпеки підприємства та чинники її формування в умовах викликів 2022 року

Однією з основних проблем будь-якої економічної системи є забезпечення її сталого розвитку в умовах нестабільності зовнішнього середовища. Найчастіше в науковій літературі фінансову безпеку розглядають як «стан захищеності ресурсів підприємства, важливою складовою якого є фінансовий стан» [1, с. 29]. Слід зазначити, що рівень фінансової безпеки залежить від множини факторів, які розглядалася багатьма вченими-економістами. Проте слід відзначити, що у науковій літературі немає узгодженої думки щодо їх складу та класифікації, в тому числі тих, які відображають специфіку підприємств агропромислового комплексу України. Найчастіше їх поділяють на дві групи: внутрішні і зовнішні, а також враховують ті, що впливають і на стан економічної безпеки підприємства в цілому. Дослідження різних наукових підходів виявило певні відмінності в баченні цієї проблематики різними вченими. Так, зокрема, в праці [2] до внутрішніх факторів фінансової безпеки підприємства запропоновано включити: (1) матеріально-технічне забезпечення підприємства, що включає аналіз наявних ресурсів і можливостей. При цьому найбільш важливими є виробничі фактори (будівлі, споруди, машини і механізми, устаткування, земля, сировина і матеріали, паливо, енергія, робоча сила); (2) забезпечення економічного і технічного розвитку підприємства (інновації, інвестиції, організація праці та виробництва, підвищення кваліфікації працівників); (3) досягнення високого рівня рентабельності (високоєфективна комерційна і постачальницька діяльність).

Дещо відрізняється від даного підходу позиція, викладена в [4],

відповідно до якої до внутрішніх факторів фінансової безпеки відносить галузеві особливості підприємства; структуру виробленої продукції (робіт, послуг), її частку в загальному платоспроможному попиті; розмір оплаченого статутного капіталу; величину витрат, їх динаміку в порівнянні з грошовими доходами; стан майна і фінансових ресурсів підприємства, їх склад і структуру.

Важливість проблематики фінансової безпеки пояснюється тим, що національної безпеки держави тісно пов'язана з фінансово-економічною безпекою підприємства. Тому для забезпечення фінансової безпеки на макrorівні необхідно забезпечити вирішити ці завдання на мікрорівні. В науковій літературі надається визначення фінансово-економічної безпеки підприємства як його фінансово-економічного стану, який забезпечує захищеність фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах [4, с. 28].

Крім фінансового та економічного складників загальної безпеки підприємства важливе значення також мають і інші складові, які знаходяться у взаємозалежності, та потребують постійного моніторингу. Серед таких складових доцільно відзначити – інтелектуально-кадрову, техніко-технологічну; силову, інформаційну та інші. Проте, як зазначають вчені, саме фінансова та економічна складові підлягають першочерговому дослідженню в процесі вирішення питань забезпечення корпоративної безпеки підприємства (рис. 1.1) [5, с. 50].

Досліджуючи питання фінансової та економічної безпеки (ФЕБ), як і інших складових загальної безпеки підприємства, слід враховувати галузеві особливості та дію чинників зовнішнього середовища, які також можуть мати свій специфічний прояв для різних видів економічної діяльності.

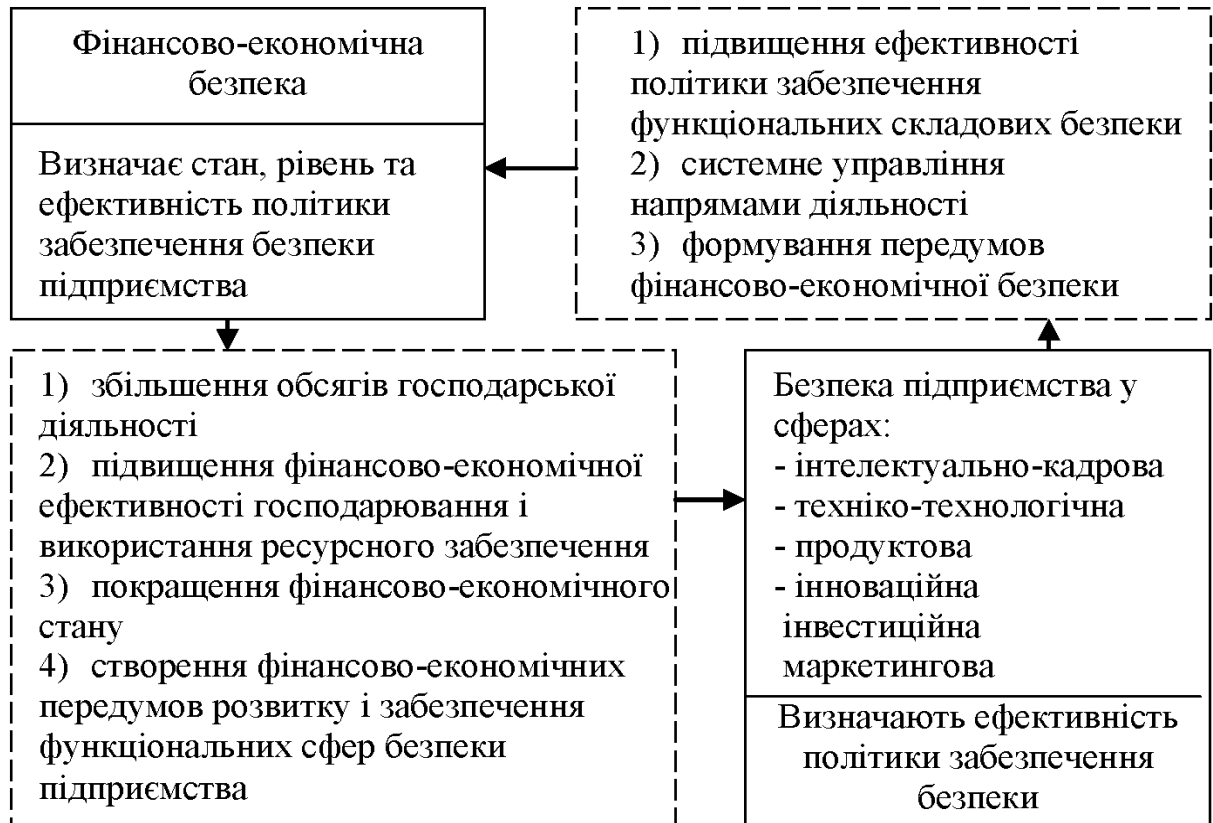

Рис. 1.1. Складові ФЕБ підприємства [5, с. 51]

Зазначене свідчить про те, що характеристики ФЕБ підприємства потребують більш детального вивчення, враховуючи специфіку підприємств різних галузей, що необхідно враховувати при розробці адекватного механізму та інструментарію її забезпечення.

Закономірно, що існують особливості як оцінки, її індикаторів, функціональних складників, так і засобів забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Особливості оцінювання та забезпечення ФЕБ підприємства для різних видів економічної діяльності [5, с.53]

Вид економічної діяльності	Складові	Цільові показники	Особливості оцінювання	Механізм та засоби забезпечення
1	2	3	4	5
Промисловість	Техніко-технологічна, продуктова, інноваційно-інвестиційна, інституційно-правова, екологічна, кадровий	Показники оборотності, фондівдачі, інноваційна активність, конкурентоспроможність, ефективність виробництва, рівень захисту корпоративних прав, екологічність	Індикаторний, ресурсно-функціональний підхід, вартсїно-орієнтоване управління, динаміка активів; інноваційний рівень продукції; ефективність інвестицій	Виробнича програма та маркетингові заходи щодо збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції; сертифікація на відповідність міжнародним стандартам якості, екологічним та соціальним; підвищення інноваційного рівня та конкурентоспроможності (КС) продукції
Агропромисловий комплекс	Фінансово-економічна, страхова, продуктова, кадрова, техніко-технологічна	Показники продуктивності, рівня страхування, розвитку логістики, ресурсного забезпечення, рентабельності	Ризик-менеджмент, рівень ресурсного та природного потенціалу, доступ до природних ресурсів, рівень якості продукції	Страхування діяльності, продукції; формування резервних фондів; використання цільових програм та здійснення моніторингу загроз діяльності
Будівельна галузь	Інвестиційна, кадрова, техніко-технологічна, інституційно-правова, інтелектуальна	Показники доступу до джерел фінансування, ефективності капіталовкладень, платоспроможності, ліквідності, фінансової стійкості	Інвестиційний підхід, ефективність реалізації проектів; оцінка фінансово-інвестиційних можливостей розвитку	Управління інвестиційними ресурсами; збільшення обсягів фінансування, впровадження інновацій; підвищення ефективності використання інвестицій

Продовження табл. 1.1

1	2	3	4	5
Готельно-ресторанний бізнес	Інвестиційна, інтелектуально-кадрова, інституційно-правовий, продуктова, страхова	Показники ефективності інвестицій, якості продукції та послуг, використання потужностей	Оцінка економічної ефективності та доцільності капіталовкладень; прогнозування розвитку ринкової кон'юнктури та її інституціонального регламентування	Покращення доступу до інвестиційних ресурсів; підвищення ефективності управління інвестиціями; маркетингові технології та реклама
Торгівля	Інтелектуально-кадрова, фінансова, інформаційна, логістична, маркетингова, інституційно-правова	Показники товарообороту, оборотності товарних запасів, ефективності використання торгових площ, ліквідності, ринкової частки, платоспроможності	Ризик-менеджмент та визначення рівня концентрації торговельної мережі, ринкове просування, нішові стратегії	Прогнозування розвитку торговельної мережі; оцінка ринкової частки підприємства, ринкової кон'юнктури, дослідження платоспроможності покупців та споживчого попиту; формування відносини з суб'єктами зовнішнього середовища
Транспорт, логістика та зв'язок	Техніко-технологічна, інформаційна, інвестиційна, правовий, кадрова страхова	Ліквідність, ефективність інвестицій, продуктивність праці, захищеності інформації, рівень страхування	Управління якістю та забезпечення відповідності стандартам; витрато-місткість послуг	Управління якістю бізнес-процесів та послуг, стандартизація та сертифікація; модернізація техніко-технологічної бази
Послуги у сфері нерухомості, оренди, інжинірингу та надання послуг	Інтелектуально-кадрова, інформаційна, продуктова	Показники якості послуг, частки на ринку	Виявлення рівня лояльності споживачів послуг	Впровадження систем управління якістю послуг; використання нематеріальних чинників конкурентоспроможності

Оскільки досліджуване підприємство здійснює свою діяльність в агропромисловому секторі економіки України, вважаємо доцільним приділити увагу дослідженню головних проблем, які на сучасному етапі впливають на стан та тенденції розвитку аграрного сектору. Як правило в аграрному секторі найбільш вагомими чинниками вважалися погода та державна політика [10]. Окрім цього, варто звернути увагу на більш глобальні виклики, які безпосередньо можуть впливати не лише на аграрну галузь, але й економіку України загалом. Одним із найбільших викликів 2022 року стала війна, розпочата РФ.

Упродовж останніх семи років аграрії України звиклися з ситуацією про війну на сході України, та на жаль, для більшості вона набула статусу одного з найбільш впливових чинників у 2022, які негативно вплинули на стан підприємств і ситуацію в аглусі загалом. Наслідки для довкілля через руйнування та ушкодження критичної інфраструктури країни, екологічно небезпечних підприємств, є чинниками, які підвищили рівень природних і техногенних загроз, зумовили низку проблем для підприємств аграрної галузі. До таких наслідків слід віднести [11]: «... проблеми поводження з відходами, небезпечними хімічними речовинами та об'єктами, погіршення стану водних ресурсів та водопостачання, забруднення ґрунтів, порушення ландшафтів, природоохоронних об'єктів та територій». Крім того, зростає загроза погіршення радіаційного фону внаслідок агресивних дій і перебування російських військ в районі Чорнобильської та Запорізької АЕС, що має ознаки ядерного тероризму і є порушенням вимог ядерної та радіаційної безпеки; хімічного забруднення внаслідок як потрапляння снарядів по підприємствах хімічної промисловості, так і використання боєприпасів з білим фосфором, розливів палива, забруднення від знищення військової техніки та озброєння, розірваних авіабомб та ракет». Значної шкоди через російську агресію зазнали заповідники та екосистеми України, які опинилися в зоні бойових дій, водні ресурси країни через пошкодження систем водопостачання та водовідведення, екосистеми Чорного та Азовського морів. Зазначені руйнування та збитки екологічного характеру можуть

бути кваліфіковані як прояви екоциду у відповідності до основних положень українського законодавства та міжнародного права [13, 14].

Наслідком війни для аграрних підприємств стало [15]:

- замінування полів та скорочення посівних площ;
- окупація територій та неможливість роботи на таких територіях підприємств;
- здорожчання виробничих ресурсів;
- здешевлення зерна та обмеження можливостей експорту;
- відсутність ліквідності аграріїв.

Це у 2022 році стало факторами, які визначатимуть подальший розвиток сільського господарства України. В [15] зазначається, що ключову роль в цьому році зіграє і осіння посівна. В асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» порахували, що вартість основних складових посівної з початку війни суттєво зросла: на ЗЗР – від 5% до 20% в залежності від групи препаратів, паливо – +43%, добрива – в середньому +51%. На рішення сіяти чи не сіяти впливає і невизначеність, чи вдасться продати збіжжя та за якою ціною, а також незаплановані витрати на зберігання минулорічного урожаю.

За прогнозами Міністерства аграрної політики та продовольства, озимі зернові планують засіяти на площі 4,75 млн. га, або 80% від площі сівби минулого року. Крім того ще майже 1 млн. га буде засіяно озимим ріпаком. Це без урахування тимчасово окупованої території Донецької, Запорізької, Луганської та Херсонської областей [15]. Станом на 17 жовтня, аграрії засіяли вже 2,4 млн. га озимої пшениці (61% від прогнозу) та 0,26 млн. га ячменю (39% від прогнозу). Сівбу озимого ріпаку було завершено в повному обсязі, більш того, остаточна площа навіть на 3% перевищила прогнозні очікування. Перший заступник міністра аграрної політики та продовольства України Тарас Висоцький пояснює підвищену цікавість сільськогосподарських товаровиробників до ріпаку високою ціною та більше ефективною логістикою в розрахунку на тонну. У цілому, недосів культур зараз

матиме тимчасовий ефект, тому що наступного року зберуть менше. На попередні об'єми українські аграрії вийдуть мінімум через два роки. Для внутрішньої продовольчої безпеки експерти проблем не бачать. «Раніше Україна сіяла 6–7 млн. га озимих зернових. Якщо в цьому році засіємо 4 млн. га, то при середній врожайності 4 т/га буде зібрано 16 млн. т озимих зернових при максимальному споживанні озимини всередині країни на рівні 8 млн. т» [15]. Для зовнішньої продовольчої безпеки потенційний мінус складе 10–12 млн. т. Як для експорту, це може бути суттєво. Особливо ефект на собі відчують найбільш бідні країни, які залежать від поставок зерна ООН. Не виключено, що частину полів використовують під ярі культури. Але що чекатиме навесні, самі аграрії загадувати не беруться, бо горизонт планування з класичних 18 місяців чи маркетингового року скоротився до двох тижнів. «Щось продали, щось отримали – вже добре», – констатує гендиректор аграрної компанії ІМК Алекс Ліссітса.

Ці та інші чинники потребують уваги науковців і аналітиків до зазначеної проблеми, оскільки є системоутворюючими для продовольчої безпеки як України, так і світу, а фінансова та економічна безпека аграрних підприємств є базовими для збереження потенціалу українського агропромислового комплексу.

1.2. Системний підхід в управлінні фінансовою безпекою підприємства

Системність є об'єктивною властивістю всіх складних об'єктів, з якими людству доводиться мати справу в реальній дійсності. У найбільш широкому розумінні термін "система" використовується для опису найрізноманітніших явищ і трактується як правильність в розташуванні частин, конкретний порядок, форма побудови, організація діяльності і т. ін. Найбільш лаконічне і ємне визначення цьому поняттю дав один з основоположників теорії систем Людвіг фон Берталанфі: під системою слід розуміти сукупність взаємодіючих компонентів [16, 17].

Сучасна теорія розглядає систему дещо ширше: як комплекс взаємодіючих частин, які в своїй єдності утворюють деяку цілісність. Сутність системи визначається ознаками, які називають системоутворюючими. До них відносяться [16-19]:

- складність об'єкта, тобто наявність у ньому помітних складових частин;
- цілісність об'єкта, тобто наявність якихось відносин, зв'язків між цими частинами, які утримують їх у цілісному стані;
- здатність ділитися на частини (компоненти, підсистеми);
- ієрархічність та супідрядність (об'єкт повинен бути елементом системи вищого порядку);
- об'єкт повинен утворювати особливу єдність із середовищем.

Система як цілісність набуває нових властивостей, якісних характеристик, що не містяться окремо в утворюючих її елементах. Поняття системи, безумовно, описує деякий ідеальний об'єкт. З точки зору його зовнішніх властивостей такий об'єкт виступає як безліч елементів, на природу яких не накладається ніяких обмежень, крім одного: для даної системи ці елементи є неподільними одиницями.

З формальної точки зору система – це сукупність функціональних компонентів, взаємодіючих між собою заради досягнення певної мети. Для опису та управління системами в теорії систем використовується поняття "компонент". Це будь-яка частина системи, що вступає у певні зв'язки і взаємодію з іншими частинами даної системи. Компоненти бувають двох видів: підсистеми і елементи. Підсистема – це компонент, який сам складається з частин (компонентів). Елемент – це компонент, який в рамках даної системи не може бути розділений на компоненти, тобто є неподільною одиницею.

До визначення істотних ознак системи можна додати: *система* – це таке утворення, в якому внутрішні зв'язки компонентів між собою переважають над внутрішнім рухом цих компонентів і над зовнішніми впливами на них з боку середовища.

Безпека системи, якщо розуміти під цим її захищеність як цілісного утворення від руйнівного впливу *середовища*, визначається взаємодією її компонентів. Саме через організацію, тобто конкретну структуру зв'язків і відносин, кожна частина системи взаємодіє з іншими в процесі передачі інформації та регулювання, мета якого і полягає у збереженні як її самої, так і інших частин, і всієї системи в цілому. Тобто, певні відносини між компонентами системи, яким притаманні ознаки управління, забезпечують безпеку системи. Цей висновок є основоположним в даній проблематиці.

Сутність системи в її статичності розкривається шляхом виявлення і з'ясування структури, вираженої за допомогою закономірних зв'язків і відносин. Структура характеризує систему з боку стійкості, якісної визначеності. Це важлива, але недостатня характеристика. Сутність системи в її динаміці розкривається через аналіз функцій кожного елемента й усвідомлення особливостей функціонування і тенденцій розвитку системи в цілому. Структура і функції є невід'ємними сторонами кожної системи, і тільки в їх єдності розкривається її сутність. Як видно з вищезазначеного, термін "безпека" найбезпосереднішим чином пов'язаний з системами, як одна з цілей їхнього існування.

Системний підхід до управління передбачає необхідний рівень функціональної безпеки соціальних систем. Він може застосовуватися при вирішенні соціально-економічних, соціально-політичних, інженерно-технологічних та інших завдань, що припускають вивчення або створення системних об'єктів високої складності, а також управління ними.

Управління на основі застосування системного підходу включає в себе чотири послідовних стадії:

I. Визначається сфера системного підходу, уточнюються область і масштаби діяльності суб'єкта управління, встановлюються інформаційні потреби.

II. Здійснюється системний аналіз.

III. Розробляються альтернативні варіанти вирішення певних проблем.

IV. Обирається оптимальний варіант вирішення кожної задачі (можливо, із залученням незалежної експертизи).

У кожному конкретному випадку системний підхід повинен реалізовуватися у вигляді конкретного методу, найбільш поширеним при цьому є системний аналіз, що дозволяє виявити стійкі тенденції процесу і на їх підставі виробити прогноз на деяку перспективу.

Системний аналіз стосовно до управління дає можливість:

- з урахуванням всієї сукупності економічних і соціально-політичних умов чітко сформулювати цілі системи і з'ясувати їх ієрархію до початку будь-якої діяльності, пов'язаної з прийняттям рішень, особливо стратегічного характеру;

- встановити конкретні взаємопов'язані завдання для кожного рівня і ланки управління, виходячи з його планованого внеску в досягнення спільної мети, з узгодженням строків, потрібних і наявних ресурсів, на єдиній інформаційній, методичній та процедурній основі;

- підготувати і всебічно оцінити альтернативні варіанти управлінських рішень за умови отримання максимального ефекту при мінімальних витратах;

- здійснити виділення та розподіл матеріальних, фінансових і людських ресурсів з урахуванням пріоритетності цілей і напрямів діяльності, їх взаємозв'язку і фактора часу;

- оцінити управлінський потенціал системи, з'ясувати необхідність та можливості делегування повноважень і відповідальності за рівнями ієрархії управління.

Вчені зазначають, що в основі розробки комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємництва має бути визначена концепція [6]. До методичних положень, які повинні бути враховані при побудові комплексної системи забезпечення як економічної, так і фінансової безпеки, доцільно віднести:

- 1) системність при розгляді проблематики управління фінансовою та економічною безпекою;

2) специфічність, яка полягає в побудові системи ФЕБ, враховуючи особливості різних підприємств, різних видів діяльності;

3) самостійність та незалежність системи ФЕБ підприємства, що передбачає врахування множини чинників – галузевої приналежності, адміністративно-територіального поділу та інших;

4) комплексність – її забезпечення тісно пов'язано з рівнем забезпечення науково-технічної, кадрової, екологічної, інформаційної, фізичної безпеки та інших;

5) відповідність визначеній концепції управління [7].

Концепція побудови системи забезпечення фінансової безпеки повинна включати визначення мети, завдань, принципів діяльності, об'єктів та суб'єктів управління, розробку стратегії та тактики. В науковій літературі метою системи безпеки підприємства вчені визначають своєчасне виявлення і запобігання як зовнішнім, так і внутрішнім небезпекам та загрозам, забезпечення захищеності діяльності підприємства і досягнення ним цілей бізнесу [8]. В табл. 1.2 відображено зміст основних елементів побудови комплексної системи фінансової безпеки підприємства, які узагальнено за даними [5-8].

Таблиця 1.2

Концептуальні аспекти побудови системи управління ФЕБ підприємства (побудовано за даними [5-9])

Складова	Характеристика
Мета	своєчасне виявлення і запобігання як зовнішнім, так і внутрішнім небезпекам та загрозам, забезпечення захищеності діяльності підприємства і досягнення ним цілей бізнесу
Суб'єкти	Внутрішні (керівники, власники, менеджери підприємства), зовнішні (державна, територіальні адміністративні органи, міністерства, інші зацікавлені сторони)
Об'єкти	матеріально-технічні, інформаційні, інтелектуальні, інноваційні, кадрові ресурси

Продовження табл. 1.2

1	2
Завдання	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення фінансово-економічної ефективності господарської діяльності суб'єкта господарювання, його фінансової стабільності та фінансової незалежності; - захист співробітників суб'єкта підприємницької діяльності, його капіталу, майна, законних прав та комерційних інтересів від протиправних посягань з боку конкурентів і кримінальних угруповань; - збір та аналіз заінтересованої інформації для опрацювання ефективних й дієвих управлінських рішень з питань стратегії і тактики розвитку системи фінансово-економічної безпеки підприємства; - забезпечення високої конкурентоздатності продукції, товарів та послуг на основі ефективного менеджменту та маркетингу фірми; - збір, аналіз та оцінка інформації про партнерів, конкурентів, клієнтів, інших фізичних та юридичних осіб, з метою прийняття превентивних заходів і попередження реальних та можливих погроз економічній безпеці; - забезпечення збереження матеріальних цінностей, грошових коштів та відомостей, що становлять комерційну, банківську та іншу таємницю, що охороняється законом; - організація навчання персоналу підприємства та контролю щодо дотримання ним відповідних вимог, норм та правил, спрямованих на забезпечення фінансово-економічної безпеки; - розробка інструкції про допуск персоналу фірми до роботи з документами, що містять комерційну, банківську чи іншу таємницю, що охороняється законом, організація ведення закритого діловодства; - інші завдання, спрямовані на забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства та його сталий розвиток
Принципи	<ul style="list-style-type: none"> - комплексність (системність) визначається як необхідність створення такої системи безпеки, що забезпечила б захищеність всіх об'єктів захисту підприємства. - пріоритетність превентивних заходів та своєчасність – передбачає раннє виявлення загроз та запобігання їх негативному впливу; - безперервність та постійність управлінських впливів; - законність – передбачає дотримання у сфері управління фінансовою безпекою норм діючого законодавства; - плановість – полягає в дотриманні програми заходів процесі досягнення цілей та конкретних планів за окремими напрямками безпеки; - оптимальність полягає в досягненні максимального рівня ефективності при мінімальному рівні використання ресурсів (здійснюваних витрат); - взаємодії та взаємоузгодженості полягає у забезпеченні координації, взаємодії та зв'язків із зовнішнім середовищем, чинники якого впливають на безпеку підприємства; - поєднання інформаційної прозорості та конфіденційності; - компетентність полягає у залученні до забезпечення функціонування системи фінансової безпеки професійних учасників системи.

1	2
Функції	стратегічне планування забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства та стратегічне планування його фінансово-господарської діяльності; оперативне оцінювання рівня забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства та вироблення рекомендацій; оперативне планування фінансово-господарської діяльності підприємства; практичну реалізацію розроблених планів

Необхідно відзначити, що завдання у сфері забезпечення фінансової безпеки реалізуються за окремими напрямками діяльності підприємства, визначаються його галузевою специфікою та загрозами (ризиками, викликами та небезпеками) внутрішнього і зовнішнього середовищ.

Поняття фінансової безпеки підприємств агропромислового комплексу, слід розглядати у взаємозв'язку з поняттями «небезпека» і «загроза». Розуміння цих категорій представляє не лише теоретичний інтерес: усвідомлення небезпек, загроз, ризиків і викликів є вихідним моментом практичної діяльності з протидії їм, тобто щодо забезпечення безпеки в контексті дослідження проблеми забезпечення фінансової безпеки підприємств.

Небезпека як поняття, має декілька значень при вивченні цієї категорії на рівні підприємств [20]:

- а) об'єктивно існуюча можливість негативного впливу на об'єкт, в результаті якого йому може бути заподіяна будь-яка шкода, що погіршує його стан, надає його розвитку небажану динаміку або змінює властивості;
- б) можливість або передчуття заподіяння зла;
- в) можливі або реальні явища, події та процеси, здатні знищити ті чи інші важливі для людей об'єкти чи природні цінності, завдати їм шкоди, викликати деградацію, перешкоджати розвитку.

Поняття загрози розглядається в наступних випадках:

- а) залякування, обіцянка заподіяти комусь неприємність, зло;

б) найбільш конкретна й безпосередня форма небезпеки, створювана цілеспрямованою діяльністю відверто ворожих сил;

в) небезпека на стадії готовності перейти з можливості в дійсність, попередження словом або демонстративною дією про майбутні небезпечні дії, або введення в оману з головною метою – використання страху для набуття переважаючого положення у певному розумінні [20].

Незважаючи на те, що поняття «небезпека» і «загроза» є спорідненими, між ними існують значні відмінності. Небезпека як категорія повинна зіставлятися з категорією можливості. Вона, по-перше, з об'єктивного боку може стати дійсністю лише за певних умов, а, по-друге, з суб'єктивного боку може бути мислима як дійсне лише за певних умов. Інша річ, загроза, яка як категорія повинна зіставлятися з дійсністю, і має просторово-часовий характер.

Небезпека в логічному сенсі може бути абстрактною, конкретною і реальною. Абстрактна небезпека – це така, можливість виникнення якої на даній стадії обмежена відсутністю відповідних умов. З виникненням цих умов та адресної орієнтованості виникає конкретна небезпека. Конкретна, існуюча не тільки в думці, а об'єктивно, реально, небезпека, зумовлена цілеспрямованою дією або бездіяльністю, стає загрозою. Отже, будь-яка небезпека містить в собі потенційну загрозу. Але в загрозу перетворюється не будь-яка небезпека.

Діалектика небезпеки і загрози надає пояснення розвитку небезпек, перетворенню їх в загрози. Тому її розкриття передбачає аналіз не тільки причин їх появи, але й умов перетворення в реальність, вимагає зв'язку їх з категоріями необхідності і випадковості.

Між небезпекою і абсолютною безпекою лежить поле ймовірного перетворення небезпек в загрози. Зняття цих небезпек і загроз відповідними заходами і є реальним процесом забезпечення безпеки. Таким чином, під загрозою слід розуміти цілком усвідомлювану, але не фатальну ймовірність нанесення шкоди

комусь або чомусь з боку об'єктів (чинників), що наділені вражаючими властивостями.

Загроза приймає конкретний вид в кожній зі сфер життя суспільства. Проте всі види загроз мають і загальні характеристики: по-перше, джерелом будь-якої загрози є протиріччя як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, по-друге, самі протиріччя не є чимось раз і назавжди даним, а поступово змінюють свій зміст; по-третє, джерела протиріч, як правило, приховані за ланцюгом причинно-наслідкових зв'язків і, нарешті, по-четверте, зовнішній вигляд загрози завжди носить предметний характер.

До числа постійних джерел небезпек, що загрожували окремим людям і суспільству в цілому протягом усієї історії людства, як правило, відносять наступні:

- 1) альтернативна природа людини та суспільно-політичних інститутів;
- 2) альтернативна природа суспільно-політичних інститутів;
- 3) помилки в діяльності, які зазвичай обумовлені незнанням або легковажним ігноруванням окремими людьми і суспільно-політичними інститутами негативних наслідків своєї діяльності не тільки для себе, а й для майбутніх поколінь;

- 4) нестабільність природних процесів, зміна сприятливих умов для життєдіяльності людей на несприятливі, руйнівні.

- 5) техносфера. У міру суспільного розвитку роль цього джерела зростала і тепер воно, при опосередкованій дії всіх зазначених вище джерел, вийшло на перше місце, погрожуючи загибелі цивілізації.

Отже, зростає актуальність вивчення проблем фінансової безпеки підприємства, держави і суспільства. Небезпеки можуть існувати в різних формах. Іноді небезпека виступає у формі ризику. Сутність ризику – не збиток, що наноситься реалізацією рішення, а імовірна можливість відхилення від мети, заради якої приймалося рішення. Ризик – це:

- можливість виникнення несприятливих і небажаних наслідків діяльності самого суб'єкта;

- діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість оцінювати ймовірність досягнення передбачуваного результату, невдачі і відхилення від поставленої мети;

- можлива небезпека невдачі вжитих дій, а також самі дії, пов'язані з такою небезпекою.

Ризик можна оцінити тільки для об'єкта або для системи, схильної до небезпеки. Він обумовлений невизначеністю діяльності, можливістю несприятливих і небажаних її наслідків. Ризик – це усвідомлена можливість настання негативної події з певними в часі і просторі наслідками.

Будь-який вид діяльності, в тому числі містить певні ризики, які хоч і можна зменшити, але неможливо досягти «нульового їх рівня», як і рівня абсолютної безпеки. Що стосується виклику, то його можна трактувати як сукупність обставин, які не обов'язково носять конкретну, адресну спрямованість, але обов'язково змушують з ними рахуватися, що вимагає реакції на них.

Відповідно до видів небезпеки, просторово-географічна взаємодія соціальних об'єктів пов'язана з наявністю наступних відносно самостійних геополітичних рівнів безпеки: - міжнародна (глобальна) безпека; - міжнародна регіональна безпека; - національна (державна) безпека.

З розглянутого слідує, що комплексну систему ФЕБ підприємства доцільно трактувати як комплекс взаємопов'язаних організаційно-правових заходів та механізмів, які реалізуються відповідними підрозділами підприємства, з метою захисту пріоритетних інтересів та цілей підприємства від реальних або потенційних загроз для забезпечення його сталого розвитку.

Враховуючи наявність стійкого зв'язку між фінансовими та економічними показниками діяльності підприємства, основним серед яких слід вважати його фінансову стійкість будемо виходити з того, що для запобігання загрозам, які особливо посилилися в умовах військової агресії з боку РФ, що призвело до

зниження фінансової стійкості підприємства, а в окремих випадках і до банкрутства ряду підприємств, доцільним є створення на підприємствах саме системи ФЕБ. Приклад такої системи візуалізовано на рис. 1.2.

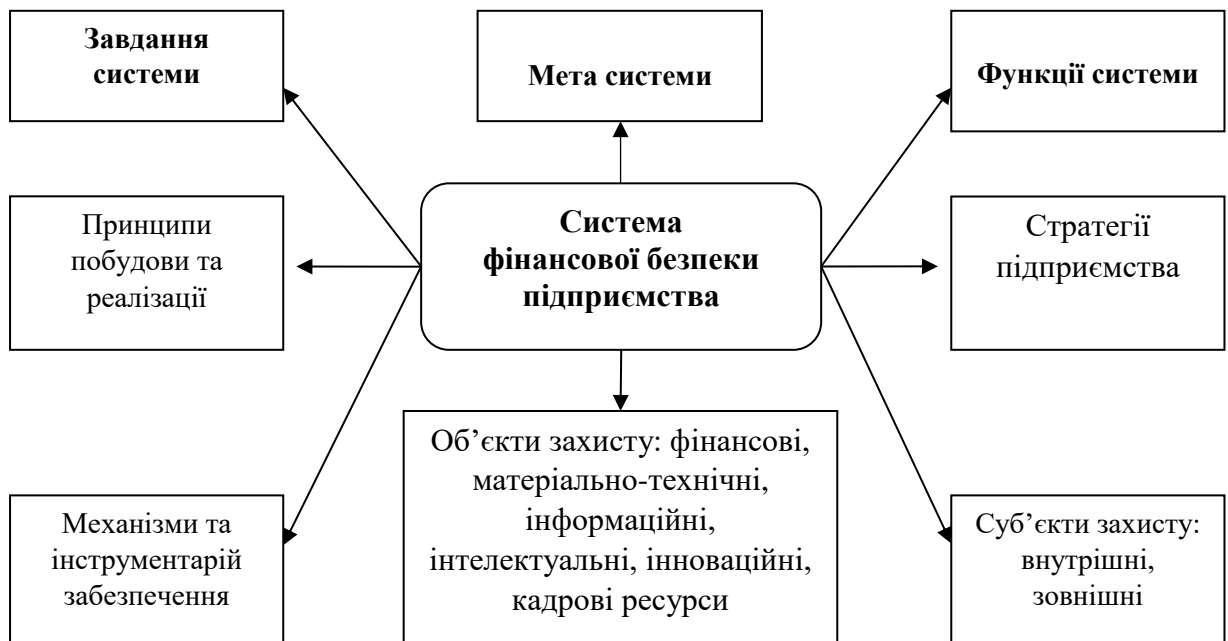

Рис. 1.2. Візуалізація системи фінансової безпеки підприємства (побудовано за даними [8])

В табл.1.3 представлено класифікацію загроз фінансовій безпеці підприємства. Таким чином, для того, щоб попереджати загрози та, в разі крайньої потреби, ліквідувати наслідки їх дії, система фінансово-економічної безпеки повинна містити в собі всі перераховані складові. Однак необхідно пам'ятати, що систему фінансово-економічної безпеки необхідно будувати таким чином, щоб захищатися від найбільш небезпечних саме для цього підприємства ризиків, а не за єдиним для всіх шаблоном. Безпосередня реалізація дій по захисту підприємства від небезпек і загроз може бути покладена на спеціальну службу безпеки, що включає напрямок забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Класифікація загроз фінансовій безпеці підприємства

Ознака	Загрози за видами
За безпосереднім характером впливу на ФБ	прямі; непрямі
За ступнем реалізації	реальні; потенційні
За проявом та можливістю виявлення	явні; приховані
За джерелами	зовнішні (ті, що справляють умови та чинники зовнішнього середовища); внутрішні (ті, що виникають всередині підприємства)
За об'єктами загроз	фінансові операції; активи; інформація; технологія;
За масштабами можливого впливу	фінансова безпека підприємства в цілому; фінансова безпека окремих структурних підрозділів підприємства (за «центрам відповідальності»); фінансова безпека в розрізі окремих операцій
За впливом на певний вид діяльності	операційну діяльність; інвестиційну діяльність; фінансовій діяльності
За видом фінансово-економічних інтересів підприємства	поточні фінансові цілі; довгострокові фінансові цілі
За тривалістю	тимчасові; постійні загрози
За ймовірністю реалізації	з високим; середнім; низьким рівнем ймовірності реалізації
За розміром ймовірних збитків	з допустимим розміром збитків; з критичним розміром збитків; з катастрофічним розміром збитків
За можливістю прогнозування	передбачувані; не передбачувані
За рівнем об'єктивності звиникнення	навмисні та ненавмисні
За характером сприйняття	неусвідомлені; уявні; адекватні

Встановлено, що своєчасне виявлення і попередження джерел загроз для фінансової безпеки є першочерговим завданням всіх господарюючих суб'єктів. Таким чином, впровадження комплексної системи забезпечення фінансової безпеки підприємств, яка орієнтована на їх раннє виявлення для фінансової безпеки

та попередження, дозволить ефективно впливати на загальний фінансовий стан конкретного суб'єкта господарської діяльності, що, в остаточному підсумку, самим позитивним чином відбивається на оздоровленні економіки в цілому [21].

1.3. Фінансова стійкість та її вплив на фінансову безпеку підприємства

Фінансова стійкість підприємства відіграє важливу роль у забезпеченні розширеного відтворення та прибутковості у майбутньому. Вона характеризує здатність підприємства здійснювати свою діяльність та зберігати потенціал розвитку, підтримувати рівновагу власних активів і пасивів у динамічному зовнішньому середовищі. Важливе значення для забезпечення фінансової стійкості має ефективне управління грошовими коштами, запасами, основними засобами, а також джерелами їх забезпечення власним та позиковим капіталом. Фінансова стійкість є категорією, яка відображає ресурсний потенціал підприємства, його фінансовий стан, залежність від впливу внутрішніх і зовнішніх факторів та спроможність забезпечити ефективну діяльність при збереженні платоспроможності. Фінансова стійкість є ключовим оіндикатором при плануванні діяльності, при впровадженні інноваційних технологій на підприємство, загалом її показники відображають рівень ризиковості функціонування підприємства. В процесі оцінювання фінансової стійкості традиційно проводиться аналіз показників: коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансування, коефіцієнт фінансового важеля, коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів, коефіцієнт короткострокової заборгованості, коефіцієнт маневреності власного капіталу [22].

Тепершні умови функціонування більшості підприємств можна відзначити високим ступенем невизначеності та ризиковості, що неминуче позначається на рівні його фінансової стійкості, і вимагає розробки заходів забезпечення умов нормального функціонування підприємства. Швидкі темпи економічного розвитку

та фінансова стійкість – належать до пріоритетних завдань, які в умовах військової агресії з боку РФ особливо загострилися і вимагають від українських підприємств побудови системи швидкого реагування.

Однією з найбільш важливих складових, які характеризують фінансовий потенціал підприємств, та одночасно необхідною умовою його розвитку, є фінансова стійкість. В науковій літературі існує множина підходів до трактування цієї важливої в фінансовому менеджменті категорії, проте загальним її визначенням є «здатність системи зберігати свої якості в середовищі, яке динамічно розвивається, відновлювати свій початковий стан при виникненні певних порушень функціонування, долати можливі негативні впливи» [22]. Основою фінансової стійкості підприємств є їх спроможність існувати та розвиватися в сучасному висококонкурентному середовищі, яке динамічно змінюється, використовуючи наявні фінансові та інші ресурси у відповідності до власних потреб і потреб ринку. Поняття фінансової стійкості є значно ширшим від таких категорій як «кредитоспроможність», «рентабельність», «платоспроможність» та інші, оскільки поєднує в собі всебічну оцінку його фінансових результатів. Таким чином, під фінансовою стійкістю підприємства доцільно визначати такий стан її фінансових ресурсів, при якому підприємство здатне своєчасно та в повному обсязі виконати взяті на себе зобов'язання перед усіма суб'єктами за рахунок власних та залучених коштів [23]. Зазначене дозволяє зробити висновок, що для ефективного управління фінансовою стійкістю необхідно чітко розуміти одну з головних складових її забезпечення – стабільну платоспроможність, за рахунок достатньої частини власного капіталу у складі джерел фінансування. Це забезпечить підприємству можливість бути незалежним від негативних впливів ззовні, до того ж забезпечується незалежність від кредиторів і тим самим знижується можливий ризик банкрутства.

Існує думка, що фінансова стійкість підприємства визначає його конкурентні позиції на відповідному ринку, створює умови для реалізації інвестиційної

діяльності та розвитку бізнесу на основі інновацій [22]. Для побудови ефективної системи управління фінансовою стійкістю підприємства вчені рекомендують враховувати внутрішні та зовнішні чинники, які прямо та опосередковано впливають на фінансову стійкість підприємства.

До зовнішніх чинників належать макроекономічні, галузеві, правові та інші групи чинників, на які підприємство не має можливості впливати. При цьому правові чинники враховують законодавчі зміни, зміни нормативно-правового характеру, які регламентують діяльність підприємств. Макроекономічні чинники впливають на фінансову стійкість підприємства через такі параметри: темпи економічного зростання, рівень інфляції, рівень платоспроможності населення, структурні зміни, кон'юнктуру відповідного ринку, зміну споживчих вподобань та інші. До системи внутрішніх чинників, на які підприємство може впливати належать такі: організаційна структура та структура управління, інвестиційна політика, ступінь поширеності інновацій, кваліфікаційні характеристики персоналу, тип організаційної культури підприємства. Внутрішні чинники характеризують здатність підприємства протистояти негативному впливу зовнішніх загроз та використовувати внутрішні можливості для ефективного розвитку, в тому числі і завдяки широкому використанню інновацій [22]. А науковій літературі предствалено різноманітні підходи до визначення даної категорії (див. табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Наукові підходи щодо визначення поняття «Фінансова стійкість підприємства»

Автор, джерело	Визначення
Фінансова стійкість - це	
Шелудько В. М. [24]	забезпеченість активів підприємства стійкими джерелами їх формування, гарантована платоспроможність, незалежність від випадковостей ринкової кон'юнктури і поведінки партнерів
Стефанішина А.В. [25]	здатність суб'єкта господарювання функціонувати і розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів і пасивів у зовнішньому і внутрішньому середовищі, яке змінюється; що гарантує його постійну

	платоспроможність та інвестиційну привабливість в межах припустимого рівня ризику
Філімоненков О. С. [26]	стан підприємства, коли обсяг його майна (активів) достатній для погашення зобов'язань, тобто підприємство платоспроможне.
Лахтіонова Л. А. [27]	стан фінансових ресурсів, за якого суб'єкт господарювання, вільно маневруючи грошовими коштами, здатний шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробничо-торговельної діяльності, а також витрати на його розширення та оновлення
Онисько О.В. [28]	стан фінансових ресурсів підприємства, їх розподілу та використання, який забезпечує розвиток підприємства на основі зростання прибутку та капіталу

Важливим завданням в системі управління фінансовою стійкістю підприємства є її оцінювання. Це передбачає необхідність розроблення та використання відповідного інструментарію. Аналіз абсолютних показників фінансової стійкості зазвичай проводиться за групами показників наявності джерел формування запасів та показників забезпеченості запасів джерелами їх формування.

Показник власних оборотних коштів (власного оборотного капіталу) – ВОК характеризує ту частину власного капіталу підприємства, яка є джерелом формування оборотних активів підприємства, та визначається за формулою [29]:

$$ВОК = OA - ПЗ,$$

де OA – оборотні активи підприємства; $ПЗ$ – поточні зобов'язання підприємства.

Нормальні, або обгрунтовані, джерела формування запасів ($Д_n$) – це джерела, які логічно (в теоретичному плані) розглядаються як джерела формування запасів та включають: власні джерела формування запасів (ВОК) і короткострокові позикові джерела, які є, як правило, джерелами формування запасів (короткострокові кредити банків (KK); векселі видані ($ВВ$); кредиторська заборгованість за товари (роботи, послуги) – $КЗ_T$; поточні зобов'язання з одержаних авансів ($ПЗ_a$)). Цей показник розраховується за формулою:

$$Д_n = ВОК + KK + ВВ + КЗ_T + ПЗ_a.$$

В залежності від співвідношення обсягу запасів підприємства та розглянутих вище показників наявності джерел їх формування розрізняють такі типи фінансової стійкості підприємства:

- 1) *абсолютна короткострокова фінансова стійкість*:

$$З < ВОК,$$

де $З$ – обсяг запасів підприємства.

- 2) *нормальна короткострокова фінансова стійкість*:

$$ВОК < З < Д_n.$$

- 3) *нестійкий фінансовий стан* характеризується нерівністю:

$$З > Д_n.$$

4) *критичний поточний фінансовий стан* характеризується не лише нестачею всіх основних фінансових джерел формування запасів, а й наявністю непогашених в строк короткострокових кредитів банків, простороченої кредиторської заборгованості за товари (роботи, послуги).

Аналіз відносних показників фінансової стійкості дає можливість порівнювати фінансові показники підприємства за різні періоди діяльності, а також з аналогічними показниками інших суб'єктів господарювання та з середньогалузевими. До них належать:

1) *темп приросту активів* характеризує інтенсивність нарощування майна підприємства і визначається за формулою:

$$a_{\text{в}} = \frac{A_{\text{к}}}{A_{\text{п}}} - 1,$$

де $A_{\text{п}}$ і $A_{\text{к}}$ – активи підприємства (підсумок активу балансу) відповідно на початок і кінець періоду;

2) *коефіцієнт автономії (фінансової незалежності, концентрації власного капіталу)* характеризує незалежність фінансового стану підприємства від зовнішніх джерел фінансування, показує частку власних коштів (власного капіталу) підприємства в загальній сумі джерел його фінансування (в загальній сумі коштів,

авансованих в активи підприємства):

$$k_6 = \frac{BK}{ЗК} = \frac{BK}{A},$$

де ЗК – загальна сума джерел фінансування (загальний капітал) підприємства (валюта балансу);

A – загальна вартість всіх активів підприємства (валюта балансу).

Зростання коефіцієнта автономії відображає тенденцію до зменшення залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування і зниження ризику фінансових ускладнень.

3) *коефіцієнт заборгованості* (коефіцієнт концентрації залученого (позикового) капіталу) характеризує частку позикових коштів у загальній сумі джерел фінансування (у загальній сумі коштів, авансованих в активи підприємства) та визначається за формулою:

$$k_{кз} = \frac{ДЗ + ПЗ}{ЗК},$$

де ДЗ – довгострокові зобов'язання підприємства; ЗНВ – нараховані у звітному періоді майбутні витрати і платежі; ДМП – доходи, отримані протягом поточного або попередніх звітних періодів, що підлягають включенню до складу доходів наступних звітних періодів.

4) *коефіцієнт фінансової залежності* є показником, оберненим до коефіцієнта автономії, та показує, яка сума загальної вартості майна (активів) припадає на 1 грн. власних коштів (власного капіталу) підприємства. Цей показник визначається за формулою:

$$k_6 = \frac{A}{BK} = \frac{ЗК}{BK}.$$

5) *коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності (коефіцієнт фінансової стійкості)* відображає частку тих джерел фінансування, які підприємство може використовувати в своїй діяльності тривалий час, і показує, якою

мірою загальний обсяг майна (активів) підприємства сформований за рахунок власного і довгострокового позикового капіталу. Цей показник характеризує рівень незалежності підприємства від короткострокових позикових джерел фінансування і розраховується за формулою:

$$k_{\text{фс}} = \frac{BK + ДЗ}{ЗК} = \frac{BK + ДЗ}{A}.$$

б) *коефіцієнт співвідношення зобов'язань і власного капіталу (коефіцієнт фінансування, коефіцієнт фінансового ризику)* показує обсяг зобов'язань, що припадає на кожну гривню власних коштів, вкладених в активи підприємства, і характеризує рівень залежності підприємства від залучених джерел фінансування:

$$k_{\text{пв}} = \frac{ДЗ + ПЗ}{BK}.$$

7) *коефіцієнти структури довгострокових джерел фінансування* характеризують структуру капіталу підприємства, показують частку власного капіталу і довгострокового позикового капіталу в сумі усіх його довгострокових (капіталізованих) джерел фінансування. До них відносять *коефіцієнт фінансової залежності капіталізованих джерел* ($k_{\text{зкд}}$) і *коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел* ($k_{\text{нкд}}$):

$$k_{\text{зкд}} = \frac{ДЗ}{BK + ДЗ} \quad \text{та} \quad k_{\text{нкд}} = \frac{BK}{BK + ДЗ}.$$

Зростання коефіцієнта $k_{\text{зкд}}$ у динаміці свідчить про погіршення фінансового стану підприємства, означає, що з позицій довгострової перспективи підприємство дедалі більше залежатиме від зовнішніх кредиторів, однак рівень залучення довгострокового позикового капіталу може бути різним для різних підприємств і в різних країнах.

8) *коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами* характеризує наявність у підприємства власних оборотних коштів, необхідних для забезпечення його фінансової стійкості, й показує, яка частка оборотних активів фінансується за рахунок власних коштів підприємства. Цей показник розраховується за формулою:

$$k_{звк} = \frac{ОА - ПЗ}{ОА}.$$

9) *коефіцієнт маневреності власних коштів (коефіцієнт маневреності, коефіцієнт фінансової маневреності, коефіцієнт маневреності власного капіталу)* характеризує спроможність підприємства підтримувати рівень власних оборотних коштів і поповнювати їх за рахунок власних джерел. Він показує, яка частина власного капіталу перебуває в обороті, тобто в тій формі, яка дає можливість вільно маневрувати цими коштами, та визначається за формулою:

$$k_{звк} = \frac{ОА - ПЗ}{ВК}.$$

Значення цього показника залежить від структури капіталу і галузевої приналежності підприємства; оптимальна його величина 0,2-0,5. Збільшення цього показника в динаміці позитивно характеризує зміни у фінансовому стані підприємства, свідчить про збільшення його можливостей до фінансового маневру (маневру власними коштами).

Розглянуте дозволяє зробити висновки, що адекватна система управління фінансовою стійкістю підприємства, при використанні доцільних для його стану адекватних показників та методів визначення, щоб забезпечити її оптимальний рівень, який є основою фінансової безпеки та індикатором фінансового потенціалу підприємства. Тільки адекватна оцінка фінансової стійкості, дозволить ефективно управляти як рівнем цього показника, так і забезпечувати достатній рівень фінансової безпеки підприємства. З огляду на це доцільно говорити про те, що забезпечення фінансової стійкості підприємства є стратегічною метою фінансового менеджменту в умовах динамічного зовнішнього середовища, необхідною умовою для виживання підприємства.

Висновки до розділу 1

В теоретичному розділі роботи розглянуто сутність фінансової безпеки підприємства та чинники її формування в умовах викликів 2022 року. Зроблено висновок, що однією з основних проблем будь-якої економічної системи є забезпечення її сталого розвитку в умовах нестабільності зовнішнього середовища. Фінансову безпеку підприємства розглянуто в системі складових його економічної безпеки. Встановлено, що в різних галузях економіки забезпечення фінансово-економічної безпеки та її оцінювання має свої особливості. Визначено основні загрози підприємств агропромислового сектору, які особливо поглибилися в умовах військової агресії з боку РФ.

Обґрунтовано, що в управлінні фінансовою безпекою підприємства важливе значення є системний підхід. Визначено чотири основні стадії управління на основі застосування системного підходу: визначення сфер застосування системного підходу; здійснення системного аналізу; розробка альтернативних варіантів вирішення проблем; вибір оптимального варіанту вирішення завдання. Запропоновано концептуальні аспекти побудови системи управління фінансово-економічною безпекою підприємства. Розглянуто поняття загроз, небезпек, ризиків та викликів. Побудовано схему системи фінансової безпеки підприємства.

Вирішено важливе науково-практичне завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретичних аспектів та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення процесу управління фінансовою безпекою підприємства на засадах забезпечення фінансової стійкості як складової стійкого функціонування підприємств агропромислового комплексу. Проаналізовано наукові підходи до визначення поняття фінансовою стійкості підприємства. Розглянуто методичне забезпечення оцінки фінансової стійкості підприємства, як одного з інструментів управління нею. Воно полягає у доцільності обґрунтування та використання сучасного інструментарію оцінювання всіх аспектів формування фінансової стійкості підприємства.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ТА ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»

2.1. Аналіз чинників розвитку агропромислового сектора економіки України в умовах військової агресії з боку РФ

Повномасштабна війна, розв'язана РФ у 2022 році проти України, спричинила значну кризу в усіх галузях економіки України. Причини цьому 3: безпекова ситуація (постійні обстріли окупантами цивільної і виробничої інфраструктури), труднощі із логістикою, особливо для експортоорієнтованих галузей – агропромислового комплексу, металургійних та добувних підприємств, харчової та інших. У перші місяці війни не працювало понад 40% підприємств, тисячі людей втратили джерела доходу. Загалом через вторгнення росії Україна втратила від 5 до 7 млн. робочих місць [30].

За підсумками першого кварталу 2022 року промисловість скоротила виробництво на 34%, будівництво – на 47%, гірничо-металургійний комплекс – на 53%. ВВП – мінус 15,1%, прогнозне падіння за підсумками року – 35%.

Аналізуючи ситуацію в агропромисловому комплексі України, слід відзначити, що аграрні та переробні підприємства значною мірою постраждали від військових дій, що стало наслідком замінування територій, їх окупації, здорожчання ресурсів, *зростання логістичних витрат та паливно-мастильних матеріалів, обмеження можливості експорту сільськогосподарських продукції* [10, 15, 30]. Так, *кінцева вартість перевезення* однієї тонни зерна залізницею збільшилася вдвічі-втричі – до \$120, також аграрії скаржаться на нестачу порожніх зерновозів, черги на кордоні, падіння світових цін на зерно і олійні культури [30].

При цьому виробники стикаються із значними загрозами в діяльності – фермери збирають врожай, незважаючи на російські обстріли та заміновані армією РФ поля (південь і схід України). Через це, а також той факт, що РФ тимчасово

окупувала частину територій на півдні і сході, аграрії зберуть трохи менший врожай – до 70 млн. тон. Крім того, за результатами аналізу визначено, що проблемою також наявність ще 20 млн. тон попереднього врожаю 2021 року, і вкрай низькі показники експорту сухопутними шляхами – до 2,5 млн. тон щомісяця. Наслідком може бути *відтермінування експорту* цього зерна, за експертними оцінками до 3 років. Це в свою чергу може призвести до *дефіциту обігових коштів* для проведення наступних посівних. Частина з підприємств агропромислового комплексу може оголосити банкрутство, якщо ситуація не покращиться. При цьому немає впевності в тому, що підписана в Стамбулі угода про розблокування морських портів України для вивозу зерна дасть змогу це зробити. Рф явно бажає зірвати зафіксоване на папері, про це свідчить обстріл одеського порту на наступний день після укладення угоди [30]. Тому Український союз промисловців і підприємців (УСПП) пропонує уряду кілька варіантів збільшення пропускну здатності експорту залізницею (розширення пунктів пропуску, додаткові термінали для зберігання на кордоні, адаптація колії в прикордонні тощо), а також подальше покращення інфраструктури придунайських портів. Плюс – наявне зерно в Україні потрібно спрямувати і на внутрішню переробку.

Наступним чинником є *проблеми ціноутворення на продукцію АПК*, яка пов'язана з іншими чинниками, які впливають на ситуацію в галузі у 2022 році. Крім активних бойових дій, прямо відбивається на площі та структурі посівів економічний стан агрокомпаній. Виростивши експортоорієнтовані культури – кукурудзу, соняшник, пшеницю, сою – виробники зіткнулися з проблемою доставки врожаю кінцевим покупцям. В Україні утворився значний перехідний запас минулорічного врожаю, а зараз ще додався врожай нового року. Це призводить до значного зниження ціни на внутрішньому ринку. Значне зростання вартості логістики, відшкодування всіх ризиків українською стороною при здійсненні експорту ще більше знижує ціну для господарства, яке вирощує продукцію [15, 31]. Внаслідок цього за оцінками аналітика УКАБ Світлани Литвин

прогнозується, що українські фермери недоотримають близько 155 \$/т при реалізації пшениці на світовому ринку та 100 \$/т при реалізації кукурудзи в порівнянні з французькими підприємствами. Ці тенденції спостерігаються абсолютно по всіх товарних групах, які в значних кількостях вирощуються в Україні та призначені для подальшого експорту, що негативно впливає на фінансовий стан аграріїв та їх здатність вести подальшу діяльність. Крім локальних проблем, експерти відзначають тенденцію до падіння вартості commodity у світі, що може стати критичним для галузі. На думку генерального директора HarvEast Holding Дмитра Скорнякова наступний рік буде набагато гіршим за нинішній [15].

В [15] зазначається, що певною мірою рятівною соломинкою для сектору стали «зернові коридори» та ініціатива «шляхи солідарності» між урядами України та Польщі. Станом на середину жовтня, із портів «Великої Одеси» вийшло 325 суден, експортовано 7,2 млн т зерна. Аграрії сподіваються, що після грудня відкриються й інші порти, зокрема, Миколаїв. Це розширить можливості експорту та зробить сільськогосподарське виробництво більш ліквідним. Інакше – не буде за що купувати газ та проводити весняно-польові роботи. Одночасно, розвиток експорту через сухопутні коридори Польщі, Румунії та Словаччини, виглядає більш надійним напрямом, оскільки важіль відкритих портів Чорного моря використовується РФ як засіб політичного та економічного тиску та намагання контролювати експорт з України в ручному режимі.

З огляду на це, на думку координаторки Ради експортерів та інвесторів Ольги Трофімцевої міжурядова співпраця щодо експорту є пріоритетом для українських підприємств АПК на даний момент, і це не стосується лише зерна як сировини (хоча саме тут криється велика конкурентна перевага України на світовому ринку), але й органічної продукції, інгредієнтів, готових продуктів [15, 31]. Трофімцева О. пояснює це профіцитом зерна на ринку, імовірним скороченням площ під зерновими у короткостроковому періоді. Тим часом, не дивлячись на низку проблем, пов'язаних з війною, на ринку з'являються ситуативні переваги –

наприклад, профіцит зерна і дешеві корми стимулюють до розвитку тваринницьку галузь. Експорт вершкового масла та сухого молока в країни Європейського Союзу вже показує зростання, адже Україна значно виграє за собівартістю у порівнянні із зарубіжними аграрними компаніями.

Інвестиційні чинники та їх особливості в умовах війни. Міжнародні компанії «Сингента» та «Адама», які влітку разом з Мінагрополітики підписали Меморандум, згідно з яким до кінця 2022 р. інвестують в аграрний сектор України \$400 млн. «Український агробізнес – це інновації, кваліфіковані спеціалісти, сприятливі природні умови та географічне розташування. Ми віримо в те, що робимо, розширюємо свою діяльність попри воєнні дії, і готові надавати комплексну підтримку аграріям України», – коментує регіональний директор ЕАМЕ компанії «Сингента» Александра Бранд [15].

Крім цього, компанія «Сингента» спрямувала \$1,2 млн в закупівлю спеціалізованих залізничних контейнерів для експорту надлишків зерна до східних країн Західної Європи. Вагони уже курсують між Україною і Польщею, вивезено перші 50 тис.т зерна – кукурудзи, насіння соняшнику та ріпаку. Далі у планах компанії – реконструкція потужностей для зберігання та придбання ще більше рухомого складу, залучення інвестицій для збільшення експортних можливостей українських аграріїв, та інші проєкти, на меті яких – оперативне реагування на динамічні зміни сектору, га думку представника «Сингента» Лідії Озерової [15]. Подібна підтримка агросектору від лідерів ринку стає неабияк доречною. І часто – чи не єдиним виходом продовжити сіяти та збирати врожай. На фоні недостатніх обсягів експорту ситуацію з доступом до оборотних активівмогло б виправити банківське кредитування. Проте банки обмежили кредитування агробізнесу, а також переважно не розглядають зерно як заставу по кредитах.

Держава запровадила програму портфельних гарантій за виданими кредитами для сільськогосподарських виробників та часткову компенсацію відсоткової ставки за кредитами, однак без міжнародної підтримки державних ресурсів недостатньо

для покриття потреби під посівну кампанію [15].

Окремими чинниками, які впливають на розвиток АПК, є *продовольча безпека та погодні умови 2022 року*. Так, майже по всій території України місяць йшли дощі. Як результат – скрочення врожаю соняшника, його втрата та низька якість. Крім того, виникли супутні проблеми: «Резерви, що були закладені на сушіння кукурудзи, підуть на сушіння соняшнику. Вологість – 15–17%, при тому що її потрібно буде доводити до 7–8%. Це великі витрати, бо ціна газу останні місяці коливається між 40–55 тис. грн за м куб.» [15]. Через затримку збору соняшнику та погодні умови аграріям довелося також відкласти посівну озимих. Крім того, багато виробників сіють озимі без добрив через надзвичайно *високу вартість ресурсів*. Останній чинник більшість сільгоспвиробників називають викликом даного сезону.

Воєнна та погодна дійсності змушують аграріїв підбирати більш економічно доцільні рішення, тож уміння швидко випробовувати та впроваджувати *нові технології* вже не просто необхідне, воно критично необхідне. Мова йде, наприклад, про диверсифікацію внесення ЗЗР, включаючи біопрепарати та використання цифрових технологій і штучного інтелекту, селекцію насіння, що дозволить аграрію від зернини боротися зі зміною клімату. Оскільки рекордні температури стануть новою «нормою», то виробникам, які прагнуть подолати виклики, пов'язані зі зміною клімату, вже зараз треба думати про це. Серед інших, у портфелі компанії є природній біостимулятор Квантіс®, який мінімізує негативний вплив посухи та високих температур та покращує врожайність польових культур. Storwise дозволяє фермерам прогнозувати врожай, отримувати оновлення в реальному часі щодо поточного стану поля та врожаю та отримувати миттєві сповіщення, якщо щось не так. Interra® Scan допоможе перевірити стан ґрунту з високою роздільною здатністю», – констатує Александра Бранд [15].

Нові, адаптовані до українських умов технології, як показує практика, дають ефективний фінансовий результат, що нині вкрай актуально для аграріїв. І тут не

варто рахувати, скільки «раундів» пройдено в екстремальних умовах, попереду – невідомість, тому руки опускати аграрії не звикли, тим більше, що попит на українську продукцію є, і він великий.

«Критичним лишається питання експорту і логістики як фізичного процесу, відсутності інфраструктури та доставки товару до покупця. Всі розуміють, що ситуація не вирішиться у найближчі тижні, і це ще більше стимулює гравців ринку по-іншому працювати, перебудовуватися, шукати нові можливості та інакше приймати ключові управлінські рішення», – робить висновок Лідія Озерова [15].

На рис. 2.1 представлено узагальнення чинників, які впливають на рівень фінансов-економічної безпеки підприємств агропромислового комплексу України в умовах військової агресії. До таких чинників, які несуть загрози для розвитку підприємств АПК, як видно з наведеного на рис. 2.1, слід віднести:

- загострення світової продовольчої кризи;
- проблеми експорту (зокрема його відтермінування через загрози та блокування суден в портах Одеси);
- проблеми логістики як фізичного процесу;
- проблеми відсутності інфраструктури та доставки товару до покупця;
- зростання логістичних витрат та витрат на паливно-мастильні матеріали;
- дефіцит обігових коштів, інші.

З огляду на це, потребують дослідження ці та інші чинники зовнішнього та внутрішнього середовищ підприємств АПК, які мають як загальний характер для галузі, так і специфічний прояв в різних регіонах залежно від масштабів завданої окремим територіям шкоди.

Рис. 2.1. Класифікація чинників фінансовій безпеці підприємств АПК з урахуванням наслідків війни (побудовано за даними[10, 15 , 30, 31])

2.2. Загальна характеристика та аналіз показників ділової активності ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»

Об'єктом дослідження обрано ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», яке є багатогалузевим виробничим комплексом, який було створено у 2004 році на базі цукрового заводу та господарств Томашпільського і Тульчинського районів. ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» розташовується на півдні Вінницької області та здійснює свою діяльність на підприємствах, які працюють в 5 районах, серед яких зокрема: Томашпільський, Тульчинський, Немирівський, Шаргородський, Тиврівський. ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» володіє такими об'єктами:

- 25 тисячі гектар в обробітку;
- Цукровий завод;
- Хлібоприймальне підприємство;
- Комбікормовий цех;
- 5 тваринницьких комплексів;
- Племзавод;
- Сучасний парк техніки;
- Сучасні технології.

В табл. 2.1 предстало характеристику спеціалізованих виробництв, які складають основу ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» [32].

Таблиця 2.1

Виробнича спеціалізація ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» [32]

Виробництво/ підприємство	Види продукції, особливості виробництва та потужності
Хлібоприймальне підприємство (ХПП) на ст. Журавлівка	<p>Наявний елеватор, збереження зерна і продуктів його переробки.</p> <p>Власний комбікормовий цех, повністю покриває потребу ферм у кормах.</p> <p>14 зерноскладів</p> <p>Загальна ємність – 60 тисяч тон</p> <p>Обладнання AKRON для зберігання зерна у рукавах наземного зберігання</p> <p>Виробництво комбікорму - 30 тон/добу</p> <p>Велика територія, прямий вихід до залізниці</p>

Продовження табл. 2.1

1	2
Рослинництво	<p><i>Вирощування:</i> озима пшениця, озимий ячмінь, соняшник, соя, кукурудза, цукрові буряки для подальшої переробки, кормові культури для забезпечення потреб тваринництва.</p> <p>Застосовуються новітні технології обробітку ґрунту та захисту рослин. Науково-обґрунтовані сівозміни дозволяють розробляти агрономічну стратегію підвищення продуктивності земель і урожайності сільськогосподарських культур.</p>
Тваринництво	<p>Молочне скотарство – 1500 голів, ВРХ на вирощуванні та відгодівлі – 2000 голів, на племзаводі “ВИЛА” розведення ВРХ: симентальської породи, української червоно-рябої молочної породи, української чорно-рябої молочної породи.</p> <p>Підприємство досягло найвищих результатів у кожному з цих напрямків: підтверджено статус племінного заводу, пройдено сертифікацію продукції як органічної, згідно з європейськими стандартами № 834/2007 та № 889/2008</p>
Томашпільський цукровий завод	<p>Розвинуте високо-технологічне підприємство, що входить до найкращих підприємств цукрової галузі України.</p> <p>Потужність по переробці цукрових буряків - понад 2600 тон/добу</p> <p>Потужність по виробництву цукру - до 400 тон/добу</p> <p>За сезон цукроваріння підприємство здатне виробляти більше 40 тисяч тон білого цукру.</p> <p>Цукровий завод виробляє:</p> <p>Цукор білий кристалічний I-III категорій</p> <p>Сахарозу для шампанського</p> <p>Супутню продукцію: мелясу, жом та товарне вапно</p> <p>Щорічно проводяться роботи з технічного переобладнання, автоматизації і модернізації виробничих процесів, запроваджуються енергозберігаючі технології та використовуються альтернативні види палива.</p>

Агрокомплекс «Зелена долина» став "Лідером року 2017" серед кращих підприємств України. У 2011-2013 рр. Агрокомплекс «Зелена долина» незмінно входить до рейтингу «Аграрна еліта України» за версією журналу Farmer, який об'єднує 100 провідних компаній і керівників вітчизняного агропромислового комплексу. У 2010 році Агрокомплекс став володарем сертифікату «Лідер галузі» за основним видом діяльності – вирощування зернових та технічних культур. Томашпільський цукровий завод отримав I місце серед цукрових заводів Вінницької області за техніко-економічними показниками сезону 2011 року. В рамках програми «Національна конкурентоспроможність» продукція заводу отримала «Знак бездоганності»,

що підтверджує відповідність основним національним і міжнародним стандартам. За підсумками роботи НАЦУ «Укрцукор» в 2014 році, Томашпільській цукровий завод зайняв III місце серед цукрових заводів України за загальною кількістю балів по техніко-економічним показникам [32].

Проведемо вертикальний та горизонтальний аналіз активу і пасиву балансу ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» та оцінку показників ділової активності підприємства. Аналіз балансу представлено в табл. 2.2 та 2.3.

Таблиця 2.2

Динаміка активів балансу ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»

Показники	Значення станом на 1 січня, тис.грн.			Коефіцієнт зростання	
	2019	2020	2021	2020/ 2019	2021/ 2020
1	2	3	4	5	6
АКТИВ					
I. Необоротні активи					
Нематеріальні активи	372099	0	592188	-	-
первісна вартість	404036	766	702270	0,00	916,8
накопичена амортизація	-31937	766	110532	-0,02	144,3
Незавершені капітальні інвестиції	3527	3552	6845	1,0	1,9
Основні засоби	595441	1087428	725258	1,87	0,7
первісна вартість	9435764	10034316	11312005	1,1	1,1
знос	-8840323	8946888	10586747	-1,0	1,2
Довгострокові біологічні активи	23465	30687	36457	1,3	1,2
первісна вартість	23525	30751	36537	1,3	1,2
накопичена амортизація	-59	64	80	-1,1	1,3
Довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі	6982	36672	36671	5,3	1
Довгострокова дебіторська заборгованість	-	5444	6062	-	1,114
Інші необоротні активи	-	13769	-	-	-
Усього за розділом I	1001514	1177642	1403571	1,2	1,2

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4	5	6
II. Оборотні активи					
Запаси	491076	535284	823788	1,1	1,5
виробничі запаси	78891	77656	144671	1,0	1,9
незавершене виробництво	73233	80743	132919	1,2	1,6
готова продукція	330389	369613	545851	1,1	1,5
товари	8557	7271	346	0,9	0,5
Поточні біологічні активи	94766	75818	116728	0,8	1,5
Векселі одержані	2750	2250	2000	0,8	0,9
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	172090	3824	8945	0,0	2,3
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	44049	36587	56702	0,8	1,6
з бюджетом	-	-	1096	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	74864	11733	21130	0,2	1,8
Поточні фінансові інвестиції	29780	-	-	-	-
Гроші та їх еквіваленти	2871	10893	40961	3,8	3,8
готівка	25	19	14	0,8	0,7
рахунки в банках	2846	10874	40947	3,8	3,8
Витрати майбутніх періодів	0	216	0	-	-
Інші оборотні активи	0	0	0	-	-
Усього за розділом II	912246	676605	1075966	0,7	1,6
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	4823	1906	1701	0,4	0,9
Баланс	1918583	1856153	2481238	0,97	1,34

Як показує аналіз активу балансу ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» протягом періоду 2019-2021 рр. відбувалося стале зростання необоротних активів – щорічно у 1,2 разу. Основними показниками, які вплинули на таке зростання, стали такі чинники: зростання у 2021 році в порівнянні з 2020 роком – первісної вартості нематеріальних активів (в 9,2 разу), незавершених капітальних інвестицій (в 1,9 разу), довгострокових біологічних активів та довгострокової дебіторської заборгованості; зменшення основних засобів на 30 %, що стало результатом збільшення зносу основних засобів. У 2020 році

найбільш суттєвим чинником зростання необоротних активів стало збільшення вартості основних засобів (ОЗ), що пов'язано з введенням в експлуатацію нових об'єктів ОЗ та зростанням довгострокових біологічних активів в 1,3 разу в порівнянні з попереднім роком, а також збільшенням довгострокових фінансових інвестицій у 5,3 разу.

Аналізуючи зміни оборотних активів слід відзначити поступове зростання запасів у 2020 та 2021 рр. відповідно, разів: в 1,1 та 1,5; грошових коштів та їх еквівалентів – в 3,84 та 3,76, що стало наслідком збільшення кількості грошових коштів на рахунках в банках. При цьому зменшувалися показники відповідно у 2020 та 2021 рр., разів: векселів одержаних у 0,8 та 0,9 разу. Внаслідок цих змін за другим розділом активу відбулося його зменшення в 2020 році в 0,7 та збільшення у 2021 році в 1,6 разу. Також в даному періоді відбулося поступове скорочення необоротних активів, утримуваних для продажу, та групи вибуття – відповідно в 0,395 та 0,892 разу відповідно у 2020 та 2021 рр. в порівнянні з попереднім роком відповідно.

Таблиця 2.3

Динаміка пасиву балансу ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»

Показники	Значення станом на 1 січня, тис.грн.			Коефіцієнт зростання, коэф.	
	2019	2020	2021	2020/ 2019	2021/ 2020
1	2	3	4	5	6
ПАСИВ					
I. Власний капітал					
Зареєстрований (пайовий) капітал	3128	3128	3128	1,0	1,0
Капітал у дооцінках	436169	433273	479729	0,99	1,1
Додатковий капітал	3904	3904	3904	1,0	1,0
Резервний капітал	782	782	782	1,0	1,0
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1003990	764440	1202393	0,8	1,6
Усього за розділом I	1447973	1205527	1689936	0,8	1,4

Продовження табл.2.3

1	2	3	4	5	6
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення					
Довгострокові кредити банків	0	20000	33808	-	1,69
Інші довгострокові зобов'язання	356001	402811	493560	1,13	1,23
Усього за розділом II	356001	422811	527368	1,19	1,25
III. Поточні зобов'язання і забезпечення					
Короткострокові кредити банків	0	40312	22500		0,56
Поточна кредиторська заборгованість за:					
довгостроковими зобов'язаннями	14477	118715	0	8,2	-
товари, роботи, послуги	15522	27744	35340	1,79	1,27
розрахунки з бюджетом	3517	7192	2169	2,04	0,30
розрахунками зі страхування	1017	0	0	-	-
розрахунками з оплати праці	3672	194	95	0,05	0,49
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	16568	10277	10576	0,62	1,03
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	9082	9876	6903	1,09	0,70
Поточні забезпечення	7425	9772	19650	1,32	2,01
Інші поточні зобов'язання	6070	3733	166701	0,62	44,66
Усього за розділом III	114609	227815	263934	1,99	1,16
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття					
Баланс	1918583	1856153	2481238	0,97	1,34

Як показує аналіз пасиву балансу ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» протягом періоду 2019-2021 рр. відбувалося стале зростання довгострокових кредитів банку у 2021 році в порівнянні з попереднім у 1,7 разу, у 2019 році підприємство довгострокові кредити не залучало. Основними показниками, які також зростали у 2020 та 2021 роках також стали: інші довгострокові зобов'язання, які у 2021 році в порівнянні з 2020 роком збільшилися в 1,1 разу та у 2021 році – в 1,25 разу, поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги – в 1,79 та 1,27 разу відповідно, поточні забезпечення в 1,3 та 2,01 разу в порівнянні з минулим роком також зросли у 2021 та 2020 рр. При цьому мало місце зменшення у 2020 та 2021 рр. в порівнянні з попереднім

роком поточної кредиторської заборгованості за розрахунками з оплати праці – в 0,05 та 0,49 разу. Також слід відзначити, що у 2021 році в 44,66 разу збільшилися інші поточні зобов'язання підприємства.

Динаміка структури активів ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» в розрізі розділів балансу представлена на рис. 2.2.

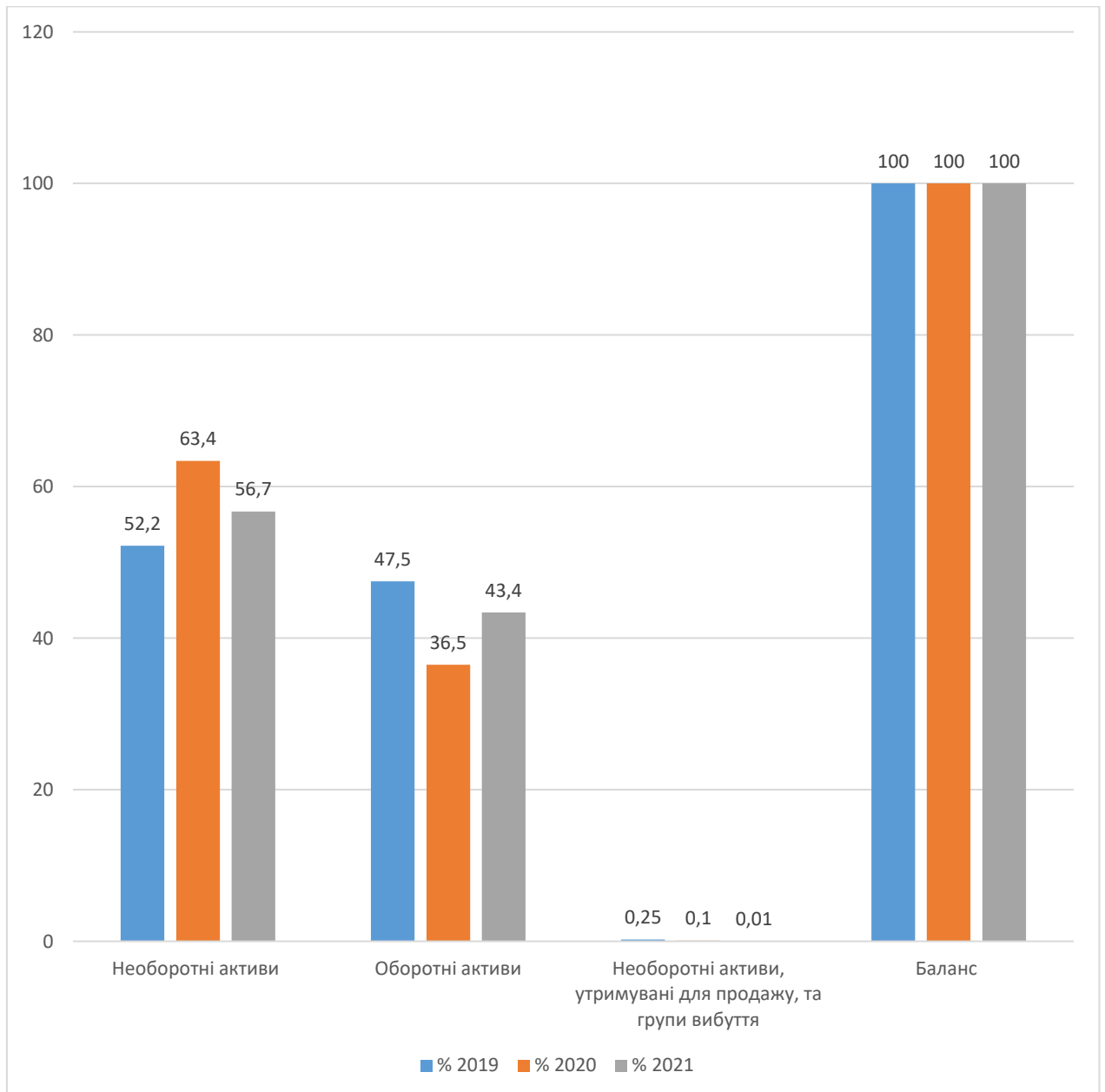

Рис. 2.2. Динаміка структури активів балансу ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», %

Як видно з даних рис. 2.2 найбільшою в структурі активів балансу ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» в період з 2019 по 2021 рр. була частка

необоротних активів, що характеризувалося такими показниками відповідно, %: 52,2, 63,4 та 56,7. Найменшою – частка необоротних активів, утримуваних для продажу, та груп вибуття, про що свідчать такі значення, %: 0,25, 0,1 та 0,1. Частка оборотних активів складала в динаміці, %: 47,5, 36,5 та 43,4.

На рис. 2.3 наведено структуру пасиву балансу в розрізі основних розділів в динаміці з 2019 по 2021 рр.

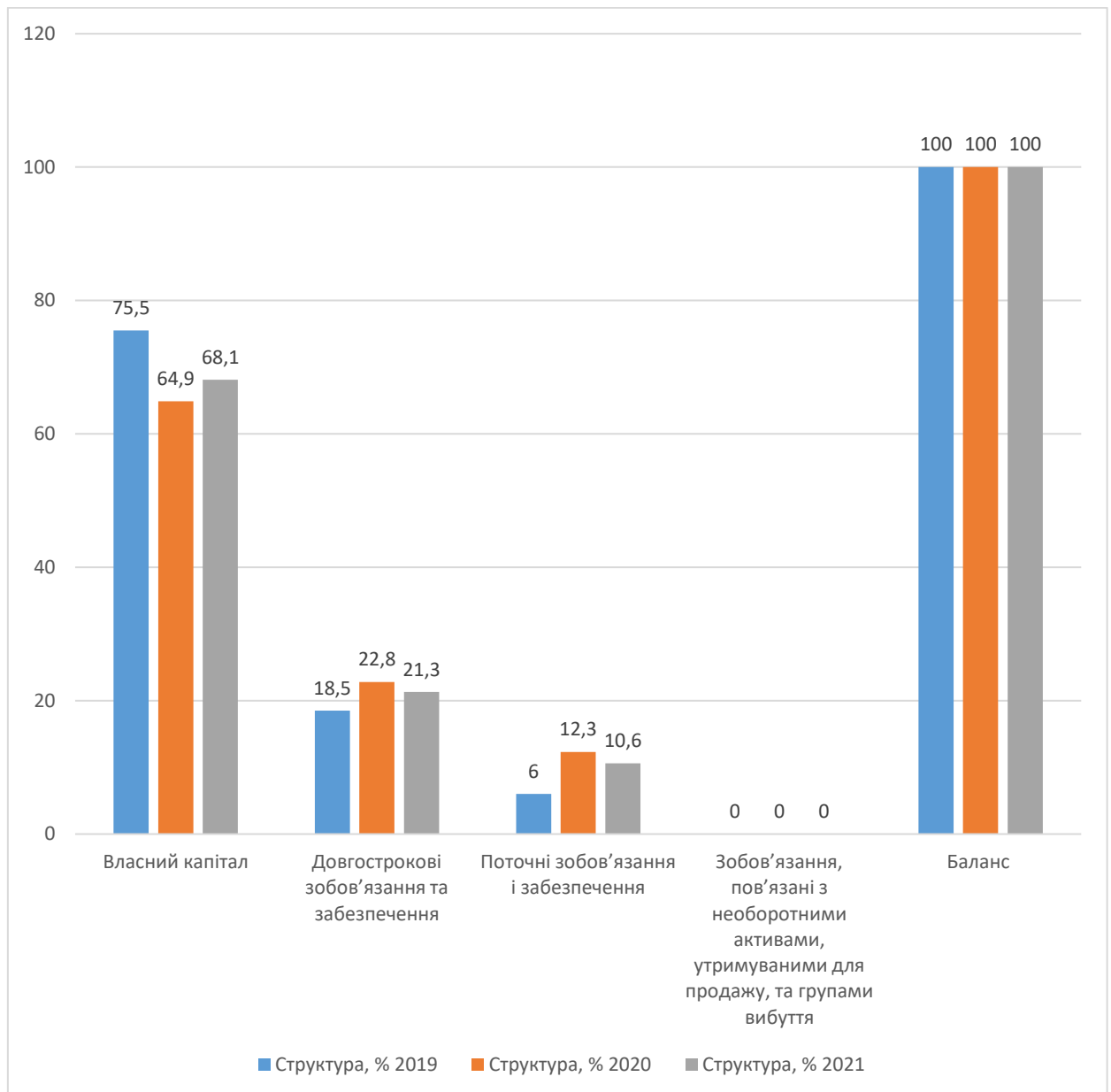

Рис. 2.3. Динаміка структури пасивів балансу ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», %

Аналіз структури пасиву балансу ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», % показує, що найбільшу частину в пасиві складає власний капітал (І

розділ), а саме, %: 75,5 (у 2019 році), 64,9 (у 2020 році) та 68,1 (2021 році). На другому місці за розміром протягом усього періоду спостереження були довгострокові зобов'язання та забезпечення, які характеризуються такими структурними показниками: 18,5 (у 2019 році), 22,8 (у 2020 році) та 21,3 (2021 році). Поточні зобов'язання і забезпечення склали відповідно (%) в періоді дослідження такі частки: 6,0, 12,3 та 10,6. Зважаючи на специфіку діяльності

Дослідження ділової активності підприємства є одним із важливих напрямів аналізу фінансового стану підприємства, який визначає здатність підприємства не лише пристосовуватися до змін на ринку, а й активно реагувати та впливати на нього. Аналіз ділової активності підприємства дозволяє визначити її рівень, який може бути охарактеризований як високий, середній або низький [33].

Аналізування тенденцій розвитку підприємства проводять за допомогою аналізу показників динаміки, а саме таких як: вартість активів (обсяг капіталу), обсяг реалізованої продукції, чистий прибуток. Одним із важливих індикаторів рівня ділової активності є: стійка тенденція до зростання показників темпів динаміки, який свідчить про високий рівень ділової активності; нестійка динаміка темпових показників – середній рівень; стійка негативна тенденція до зниження темпових показників свідчить про низький рівень. Проаналізуємо показники ділової активності ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», %, які наведено в табл. 2.4.

Проведений аналіз дозволив зробити висновок про наявність позитивної динаміки за показниками оборотності, а саме: прискорення коефіцієнтів оборотності активів і пасивів в 2021 та 2020 рр. в порівнянні з попередніми роками відповідно, тенденцію про які наведено в табл. 2.4. Так, позитивні тенденції протягом усього періоду дослідження спостерігалися по таких показниках як: оборотність ОА, ПДЗ, ВК.

В той же час нестійку тенденцію, але з покращенням у 2021 році слід констатувати по таких показниках як: тривалість операційного і фінансового циклу, ПКЗ.

Таблиця 2.4

**Аналіз показників ділової активності підприємства ТОВ «Агрокомплекс
«Зелена долина»**

Показник	Роки			Абсолютне відхилення	
	2019	2020	2021		
				2020/2019	2021/2020
Коефіцієнт оборотності активів	0,47	0,41	0,65	-0,06	0,24
Тривалість обороту активів, днів	759	876	556	117	-320
<i>Висновок – у 2021 році спостерігається позитивна тенденція до зростання оборотності А</i>					
Коефіцієнт оборотності ОА	0,91	0,97	1,6	0,06	0,63
Тривалість одного обороту ОА, днів	394	370	225	-24	-145
<i>Висновок – у 2020 і 2021 позитивна динаміка показників оборотності ОА</i>					
Коефіцієнт оборотності З	1,29	1,12	1,3	-0,17	0,18
Період обороту З, днів	280	321	276	41	-45
<i>Висновок – у 2021 році спостерігається позитивна тенденція до зростання оборотності З</i>					
Коефіцієнт оборотності ПДЗ	3,09	4,42	20,1	1,33	15,6
Тривалість обороту ПДЗ, днів	116	81	18	-35	-63
<i>Висновок – прискорення оборотності ПДЗ (позитивна тенденція)</i>					
Коефіцієнт оборотності ВК	0,57	0,58	0,97	0,01	0,39
Тривалість одного обороту ВК, днів	636	617	371	-19	-246
<i>Висновок – прискорення оборотності ВК</i>					
Коефіцієнт оборотності ПКЗ	11,33	6	8,8	-5,33	2,8
Тривалість одного обороту ПКЗ, днів	32	60	41	28	-19
<i>Висновок – нестійка динаміка ПКЗ, з покращенням у 2021 році</i>					
Тривалість операційного циклу, днів	396	402	294	6	-108
Тривалість фінансового циклу, днів	364	342	253	-22	-89
<i>Висновок – нестійка динаміка, з уповільненням у 2021 році</i>					

*Використані позначення: А – активи; ОА – оборотні активи; ПКЗ – поточна кредиторська заборгованість; ВК – власний капітал; ПДЗ – поточна дебіторська заборгованість; З - запаси

Відносно показників оборотності пасивів слід відзначити зменшення періоду одного обороту ВК у 2021 році на 246 днів в порівнянні з попереднім роком; по кредиторській заборгованості також період обороту зменшився на 19 днів. У 2020 році тривалість одного обороту ВК зменшилася на 19 днів, що проте свідчить про прискорення оборотності ВК у порівнянні з 2019 роком, в

той час як тривалість одного обороту поточної кредиторської заборгованості зросла на 28 днів. Тобто з останнім показником слід констатувати нестабільну динаміку, проте з покращенням у 2021 році.

У 2020 році тривалість операційного циклу ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» збільшилася на 6 днів у порівнянні з 2019 роком, а тривалість фінансового циклу навпаки зменшилася на 22 дні. Якщо аналізувати ці показники у 2021 році, то слід зазначити, що тривалість операційного циклу та фінансового скоротилася.

2.3. Аналіз фінансової стійкості в контексті оцінювання рівня фінансової безпеки ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»

Фінансова стійкість визначає спроможність підприємства своєчасно і у повному обсязі виконувати зобов'язання підприємства за розрахунками з бюджетом, споживачами, постачальниками, підрядниками, кредиторами. Від цього залежить те, наскільки здатно підприємство здійснювати всі розрахунки і виплати. Фінансова стійкість залежить від того, наскільки фінансово підприємство може підтримувати своє безперервне функціонування в розрізі усіх основних видів діяльності; який рівень його фінансової незалежності від зовнішніх джерел фінансування; якою є здатність до маневрування власними коштами та забезпечувати формування достатнього обсягу запасів, покриваючи їх потребу завдяки власним джерелам. Вчені зазначають, що основою фінансової стійкості є раціональна організація і використання оборотних коштів.

Для характеристики фінансової стійкості підприємства використовується система абсолютних та відносних показників. Найбільш узагальнюючими абсолютними показниками фінансової стійкості є відповідність або невідповідність (надлишок або нестача) джерел коштів для

формування запасів і витрат, тобто різниця між сумою джерел коштів і сумою запасів та витрат.

За рівнем покриття різних видів джерел суми запасів і витрат розрізняють такі види фінансової стійкості підприємства:

- *абсолютна стійкість фінансового стану*, коли власні джерела формування оборотних активів покривають запаси і витрати. При цьому наявність власних джерел формування оборотних активів визначається за балансом підприємства як різниця між сумою джерел власних та прирівняних до них коштів і вартістю основних фондів та інших необоротних активів;

- *нормальний стійкий фінансовий стан*, коли запаси і витрати покриваються сумою власних джерел формування оборотних активів і довгостроковими позиченими джерелами;

- *нестійкий фінансовий стан*, коли запаси і витрати покриваються сумою власних джерел формування оборотних активів, довгострокових позикових джерел, короткострокових кредитів і позик;

- *кризовий фінансовий стан*, коли запаси і витрати не покриваються всіма видами можливих джерел їх забезпечення (власних, позикових та ін.), підприємство перебуває на межі банкрутства.

В табл. 2.5 наведено оціночні значення показників, які в теорії та практиці фінансового аналізу рекомендуються для визначення типу фінансової стійкості підприємства.

Стійкість фінансового стану підприємства оцінюється щодо власних і позикових коштів, за темпами накопичення власних коштів у результаті поточної фінансової діяльності, достатнім забезпеченням матеріальних оборотних активів власними джерелами.

Фінансова стійкість підприємства характеризується системою фінансових коефіцієнтів, які розраховуються як відношення абсолютних показників активу і пасиву балансу. Порівняння цих коефіцієнтів з базисними величинами (середньогалузевими, показниками фінансово стійкіших підприємств, оптимально розрахованими) дає можливість встановити рівень

фінансової стійкості аналізованого підприємства.

Основними показниками, які характеризують фінансову стійкість підприємства, його незалежність від позикових коштів, є коефіцієнти автономії, фінансової стабільності (власних та позикових коштів), фінансового лівериджу (залежно від довгострокових зобов'язань), забезпеченості власними коштами, фінансової залежності, відношення позикових і власних коштів, маневреності робочого та власного капіталу.

Таблиця 2.5

Оціночні значення показників типу фінансової стійкості підприємства

[29]

Умова	Визначення
Тип стійкості – асолютно стійкий	
$\Delta\text{ВОК} \geq 0$ $\Delta\text{ВДПК} \geq 0$ $\Delta\text{ОК} \geq 0$	Абсолютна стійкість фінансового стану (для забезпечення запасів достатньо власних обігових коштів; тримірний показник визначається як $(S - 1,1,1)$, платоспроможність гарантована.
Тип стійкості – нормальний рівень	
$\Delta\text{ВОК} < 0$ $\Delta\text{ВДПК} \geq 0$ $\Delta\text{ОК} \geq 0$	Нормальна стійкість — для забезпечення запасів крім власних обігових коштів залучаються довгострокові кредити та позики, тримірний показник визначається як $(S - 0,1,1)$, платоспроможність гарантована
Тип стійкості - нестійкий фінансовий стан	
$\Delta\text{ВОК} < 0$ $\Delta\text{ВДПК} < 0$ $\Delta\text{ОК} \geq 0$	Нестійкий фінансовий стан — для забезпечення запасів крім власних обігових коштів та довгострокових кредитів і позик залучаються короткострокові кредити та позики; платоспроможність порушена, але є можливість її відновити, тримірний показник визначається як $(S - 0,0,1)$, платоспроможність порушена, але є можливість її відновити.
Тип стійкості – кризовий фінансовий стан	
$\Delta\text{ВОК} < 0$ $\Delta\text{ВДПК} < 0$ $\Delta\text{ОК} < 0$	Кризовий фінансовий стан – для забезпечення запасів не вистачає "нормальних" джерел їх формування, тримірний показник визначається як $(S - 0,0,0)$, підприємству загрожує банкрутство

Проведемо аналіз фінансової стійкості підприємства, яку в контексті дипломного дослідження доцільно розглядати як один з індикаторів фінансової безпеки. Для цього проаналізуємо динаміку основних показників фінансової стійкості з використанням коефіцієнтного методу. В табл. 2.6 та на рис. 2.4 наведено динаміку показників джерел формування капіталу.

В табл. 2.6 представлено динаміку та критеріальні значення (норматив) коефіцієнтів структури джерел формування капіталу, аналіз яких дозволяє зробити висновки про наявність позитивної тенденції за показниками, значення яких в таблиці виділено жирним шрифтом. Це такі коефіцієнти: фінансової автономії, концентрації позикового капіталу, фінансового ризику, фінансової стабільності.

Таблиця 2.6

**Динаміка структури джерел формування капіталу ТОВ «Агрокомплекс
«Зелена долина»**

	Норматив	Роки			Абсолютне відхилення	
		2019	2020	2021	2020/2019	2021/2020
Коефіцієнт фінансової автономії	$\geq 0,5$	0,76	0,65	0,68	-0,11	0,03
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	$< 0,5$	0,24	0,35	0,32	0,11	-0,03
Коефіцієнт фінансового ризику	< 1	0,32	0,54	0,47	0,22	-0,07
Коефіцієнт фінансової стабільності	≥ 1	3,13	1,85	2,14	-1,28	0,29
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	зниження	0,20	0,26	0,76	0,06	0,5
Коефіцієнт довгострокових зобов'язань і забезпечень	зниження	0,77	0,65	0,67	-0,12	0,02
Коефіцієнт поточних зобов'язань і забезпечень	підвищення	0,23	0,35	0,33	0,12	-0,02
Коефіцієнт страхування бізнесу	підвищення	0,0004	0,0004	0,0003	0	-0,0001
Коефіцієнт страхування власного капіталу	підвищення	0,001	0,001	0,001	0	0
Коефіцієнт страхування зареєстрованого (пайового) капіталу	підвищення	0,25	0,25	0,25	0	0

Не можна визначити як позитивні тенденції зміни таких коефіцієнтів як: довгострокового залучення капіталу та всіх коефіцієнтів страхування (зареєстрованого капіталу, власного капіталу, бізнесу). Також слід відзначити, що коефіцієнт поточних зобов'язань та забезпечень у 2020 році збільшився, що слід відзначити як позитивну зміну, а у 2021 році зменшився, що є негативним явищем. Наочно ці зміни проілюстровано на рис. 2.4.

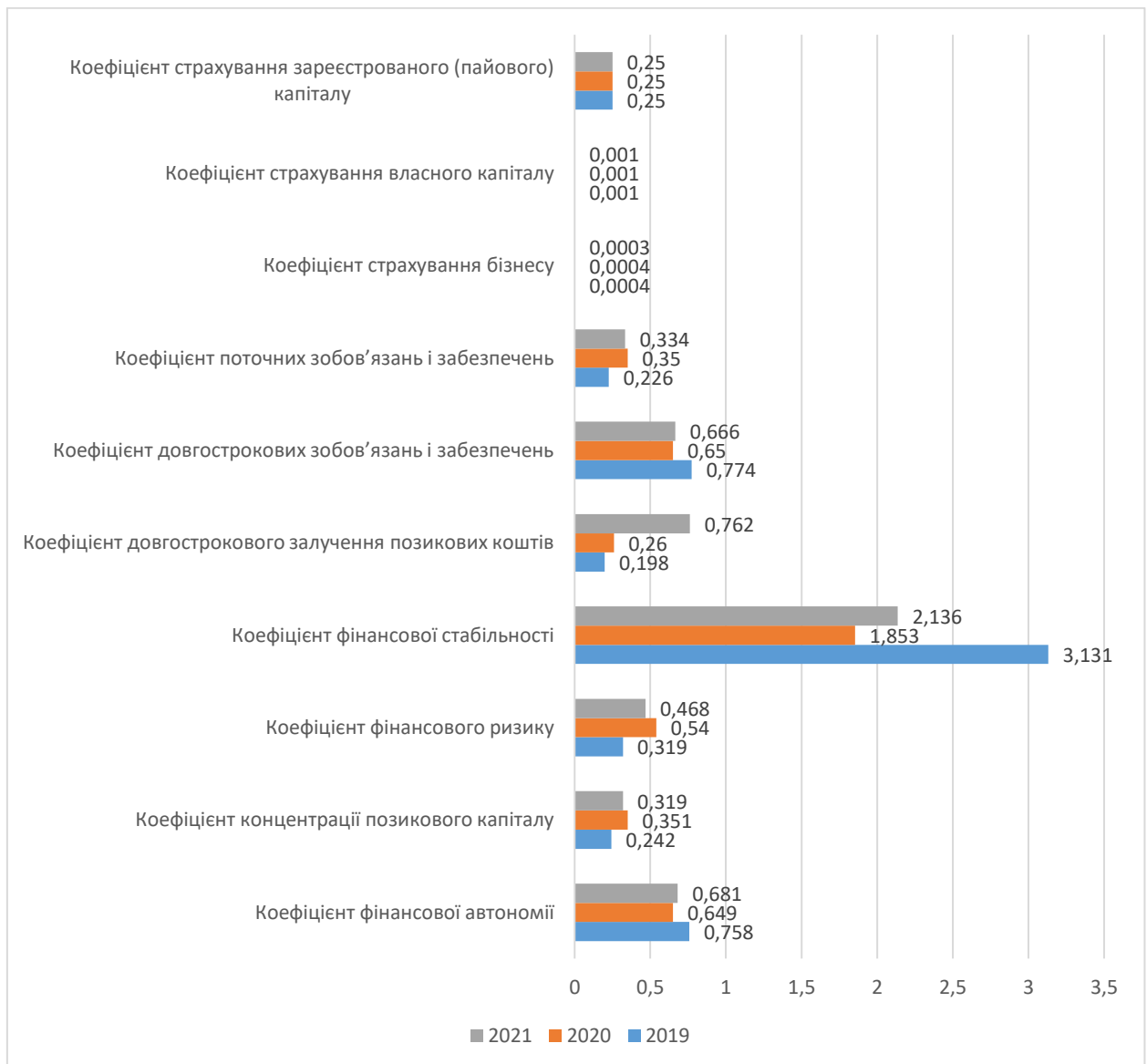

Рис. 2.4. Візуалізація динаміки коефіцієнтів структури джерел формування капіталу ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»

На наступному етапі проаналізуємо показники стану оборотних активів ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», зокрема розрахуємо коефіцієнти, які дозволять оцінити достатність наявних оборотних активів для забезпечення

безперервної роботи підприємства протягом аналізованого періоду. При цьому слід враховувати, що для підприємства важливо визначити оптимальну величину оборотних активів. Це пов'язано з тим, що в разі дефіциту оборотних активів підприємство не може забезпечити безперебійність основних процесів і змушене шукати можливості їх залучення із зовнішніх джерел, в разі надлишку – оборотні активи відволікають в інші сфери, а не функціонують в процесі кругообороту. Слід враховувати, що під надлишком оборотних засобів розуміють їх фактичне перевищення над встановленим їх нормативом, а під дефіцитом – недостатність.

Причинами виникнення дефіциту власних оборотних коштів може бути як вина робітників самого підприємства, інших підприємств, зміна умов господарювання, які своєчасно не було враховано, стихійні лиха та інші. Надлишок власних оборотних коштів може бути наслідком перевиконання плану прибутку, недоплат до бюджету, надходження товарно-матеріальних цінностей від інших організацій на безоплатній основі або без передоплати, через неповне використання прибутку на фінансові та інші цілі тощо. В табл. 2.7 наведено динаміку коефіцієнтів маневреності оборотних активів та їх забезпеченості власними оборотними коштами.

Таблиця 2.7

**Динаміка коефіцієнтів маневреності оборотних активів та їх
забезпеченості власними оборотними коштами ТОВ «Агрокомплекс
«Зелена долина»**

Коефіцієнт:	Норматив	Роки			Абсолютне відхилення	
		2019	2020	2021	2020/2019	2021/2020
маневреності власного капіталу	> 0,1	0,31	0,02	0,17	-0,29	0,15
забезпеченості оборотних активів власними коштами	≥ 0,1	0,5	0,04	0,27	-0,46	0,23
забезпеченості запасів власними коштами	≥ 0,5	1,36	0,75	0,3	-0,61	-0,45
маневреності власних оборотних коштів	підвищення	0,01	0,39	0,14	0,38	-0,25

Як показує динаміка коефіцієнтів маневреності оборотних активів та їх забезпеченості власними оборотними коштами (див. табл. 2.7) у 2020 році значення зазначених коефіцієнтів погіршилися і по таких показниках як коефіцієнт маневреності власного капіталу, коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними коштами, взагалі опинилися поза нормативними значеннями, в той час як у 2019 році всі нормативи витримувалися. У 2021 році коефіцієнти маневреності власного капіталу та забезпеченості оборотних активів власними коштами знову зросли і досягли нормативних значень, а коефіцієнт забезпеченості запасів власними коштами навпаки – знизився і вийшов за межі нормативу. Що стосується коефіцієнта маневреності власних оборотних коштів, то його тенденція до підвищення проявилася позитивно лише у 2020 році. Всі ці зміни, безумовно, позначалися на фінансовій стійкості підприємства, що вимагає її більш детального оцінювання з позицій впливу на фінансову безпеку. Динаміку розглянутих коефіцієнтів маневреності та забезпеченості оборотних активів власними коштами наочно представлено на рис. 2.5.

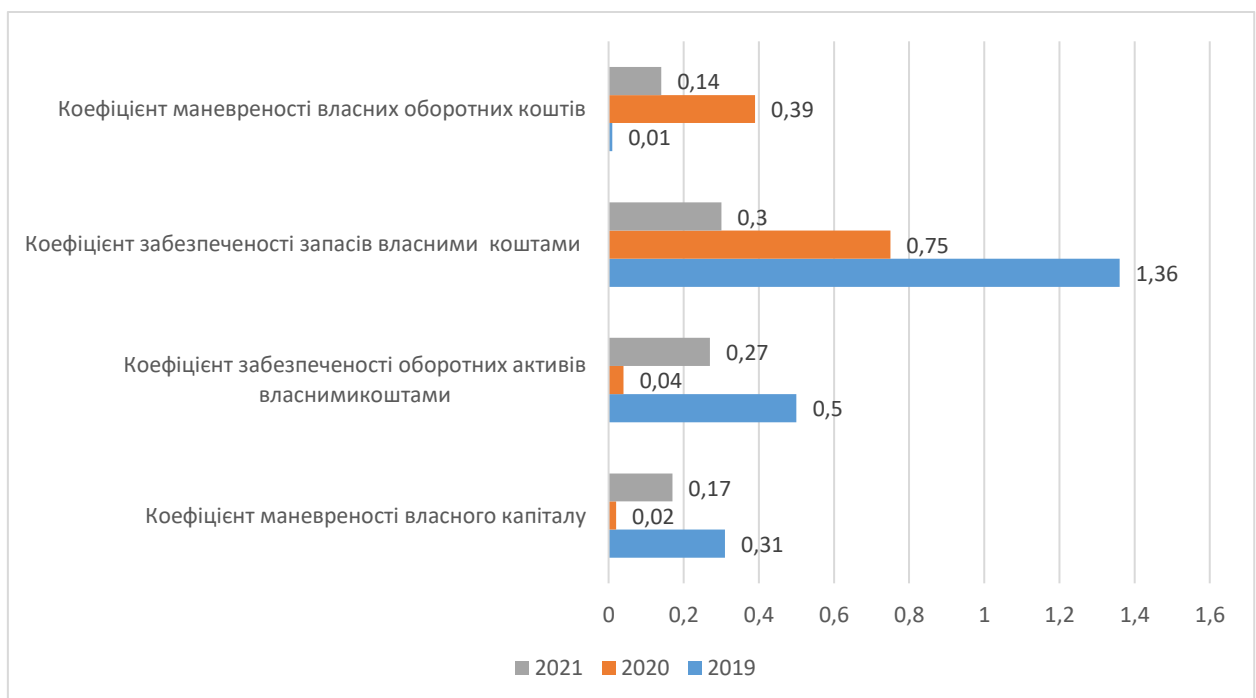

Рис. 2.5. Візуалізація динаміки коефіцієнтів маневреності та забезпеченості оборотних активів власними коштами ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»

В табл. 2.8 наведено зведені дані та надано оцінку типу фінансової стійкості з побудовою тривимірного показника. Це дозволило зробити висновок, що ситуація на підприємстві у 2021 році в порівнянні з 2020 роком поліпшилася, оскільки за результатами оцінювання тривимірного показника фінансової стійкості зі стану, якому відповідала оцінка «Кризовий фінансовий стан», відбулася зміна до значення «Нестійкий фінансовий стан».

Таблиця 2.8

**Абсолютні показники фінансової стійкості ТОВ «Агрокомплекс
«Зелена долина» за період з 2019 по 2021 рр.**

Показники	2019, тис.грн.	2020, тис.грн.	2021, тис.грн.
1. Власний капітал	1447973	1205527	1689936
2. Необоротні активи	1001514	1177642	1403571
3. Власні оборотні кошти (р.1-р.2)	446459	27885	286365
4. Довгострокові зобов'язання	356001	422811	527368
5. Наявність власних оборотних коштів і довгострокових зобов'язань для формування запасів (п.3+п.4)	802460	450696	813733
6. Короткострокові кредити банків і кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	15522	68056	57840
7. Загальний розмір основних джерел покриття запасів (р.5 + р.6)	817982	518752	871573
8. Запаси	491076	535284	823788
9. Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів для формування запасів (п.3– п.8)	-44617	-507399	-537423
10. Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів і довгострокових зобов'язань для формування запасів (п.5–п.8)	311384	-84588	-10055
11. Надлишок (+) або нестача (-) основних джерел покриття запасів (р.7 - р. 8)	326906	-16532	47785
12. Наявність власних оборотних коштів, довгострокових зобов'язань і короткострокових кредитів банків для формування запасів (р.10*360/усі джерела)	137,04	-58,70	-4,15
13. Надлишок (+) або нестача (-) основних джерел покриття на 1 грн. запасів (п.11/п .8)	0,67	-0,03	0,06

Продовження табл. 2.8

Показники типу фінансової стійкості			
14. Тривимірний показник	0,1,1	0,0,0	0,0,1
15. Тип фінансової стійкості	Нормальна фінансова стійкість	Кризовий фінансовий стан	Нестійкий фінансовий стан

При цьому слід відзначити, що рівень фінансової стійкості підприємства був найвищим у 2019 році, після чого відбулися негативні зміни, які призвели до зниження рівня фінансової стійкості підприємства.

Це свідчить про те, що потребується стабілізація фінансового стану ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», що потребує розробки та реалізації комплексу заходів, а саме впровадження оперативних, тактичних і стратегічних механізмів фінансової стабілізації. Слід зауважити, що ця мета буде вважатися досягнутою за умови, якщо: буде відновлено поточну платоспроможність завдяки реалізації оперативних заходів; поліпшено показники фінансової структури капіталу, які свідчать про забезпечення високої фінансової стійкості підприємства. Це може бути досягнуто завдяки реалізації тактичних заходів, коли сума запланованого позитивного грошового потоку по всіх видах господарської діяльності буде перевищувати суму запланованого негативного грошового потоку; підвищиться ринкова вартість підприємства в результаті прискорення темпів його економічного розвитку завдяки реалізації програми стратегічних заходів щодо фінансової стабілізації підприємства.

Висновки до розділу 2

В другому розділі роботи надано загальну характеристику та оцінку майнового стану ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина».

Аналіз чинників розвитку агропромислового сектора економіки України в умовах військової агресії з боку РФ показав, що повномасштабна війна спричинила кризу в усіх галузях економіки України, що стало результатом

таких чинників: безпекова ситуація, погіршення логістики, руйнування об'єктів агропромислового комплексу та інфраструктури на більшості територій України. Визначено основні чинники, які несуть загрози для розвитку підприємств АПК, серед яких: світова продовольча криза; проблеми експорту; проблеми логістики; проблеми руйнування або відсутності інфраструктури і доставки товару до покупця; зростання логістичних витрат та витрат на паливно-мастильні матеріали; дефіцит обігових коштів, інші.

За результатами аналізу балансу ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» протягом періоду 2019-2021 рр. зроблено висновок, що відбувалося стале зростання необоротних активів. Це було зумовлено такими чинниками: зростання у 2021 році в порівнянні з 2020 роком – первісної вартості нематеріальних активів, незавершених капітальних інвестицій, довгострокових біологічних активів та довгострокової дебіторської заборгованості; зменшення основних засобів, що стало результатом збільшення зносу основних засобів. У 2020 році найбільш суттєвим чинником зростання необоротних активів стало збільшення вартості основних засобів, що пов'язано з введенням в експлуатацію нових об'єктів основних засобів та зростанням довгострокових біологічних активів, а також збільшенням довгострокових фінансових інвестицій.

Аналізуючи зміни оборотних активів слід відзначити поступове зростання запасів у 2020 та 2021 рр. відповідно; грошових коштів та їх еквівалентів, що обумовлено збільшенням кількості грошових коштів на рахунках в банках. При цьому зменшувалися показники відповідно у 2020 та 2021 рр., разів: векселів одержаних у 0,8 та 0,9 разу. Внаслідок цих змін за другим розділом активу відбулося його зменшення в 2020 році в 0,7 та збільшення у 2021 році в 1,6 разу. Також в даному періоді відбулося поступове скорочення необоротних активів, які підприємство утримувало для продажу, та групи вибуття відповідно у 2020 та 2021 рр. в порівнянні з попереднім роком відповідно.

Аналіз пасиву балансу ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» показав, що протягом періоду 2019-2021 рр. відбувалося стале зростання довгострокових кредитів банку у 2021 році в порівнянні з попереднім, у 2019 році підприємство довгострокові кредити не залучало. Основними показниками, які також зростали у 2020 та 2021 роках були: інші довгострокові зобов'язання, поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, поточні забезпечення. При цьому мало місце зменшення у 2020 та 2021 рр. в порівнянні з попереднім роком поточної кредиторської заборгованості за розрахунками з оплати праці. Також слід відзначити, що у 2021 році в 44,66 рази збільшилися інші поточні зобов'язання підприємства.

Аналіз фінансової стійкості з використанням тривимірного показника показав, що у 2019 році фінансовий стан ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» відповідав типу «Нормальна фінансова стійкість», у 2020 році – «Кризовий фінансовий стан», у 2021 році – «Нестійкий фінансовий стан». Це обумовлює необхідність розробки та реалізації на підприємстві комплексу заходів, спрямованих на підвищення рівня фінансової стійкості, а саме впровадження оперативних, тактичних і стратегічних механізмів фінансової стабілізації.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»

3.1. Концептуальні положення формування системи управління фінансовою безпекою підприємства

Аналіз проблем та визначення перспектив розвитку агропромислового комплексу України в сучасних умовах дозволяє припустити, що сільське господарство як суттєвий чинник забезпечення конкурентоспроможності і економічної безпеки країни, є найбільш вразливою ланкою для викликів глобалізації та внутрішніх загроз. Отже, розбудова національної аграрної галузі та промисловості в умовах становлення України як самостійної незалежної держави відбувається на тлі певної соціально-економічної нестабільності, загострення політичних та екологічних проблем, а у 2022 році – військової агресії з боку РФ, які в сукупності спричиняють нові ризики, що можуть ускладнити реалізацію цілей і завдань стратегії розвитку України. Серед них: нестабільність економіки, обмеженість ресурсів для забезпечення системної реалізації усіх завдань і заходів, передбачених стратегією; розшарування суспільства за матеріальним становищем сімей; негативний вплив складної демографічної ситуації; природні умови та екологічні чинники; несприйняття частиною суспільства запропонованих реформ; неготовність певної частини аграріїв до інноваційної діяльності; недостатня підготовленість місцевих органів управління до комплексного вирішення нових завдань, до координації діяльності усіх служб та інституцій.

Це ще більшою мірою актуалізує завдання формування механізму управління агропромислового комплексу з урахуванням нових завдань, які ставить сьогодення, та, враховуючи існуючі й нові небезпеки, ризики і виклики для розвитку цієї важливої галузі економіки країни.

Зазначене свідчить про динамізм та непередбачуваність зовнішнього середовища сучасних аграрних підприємств, постійне зростання кількості загроз та

ризиків для їх господарській діяльності, що обумовлює необхідність виділення окремої функціональної підсистеми у загальній системі менеджменту – системи управління фінансовою безпекою підприємства.

Поняття системи управління фінансовою безпекою підприємства включає відповідний механізм управління, який являє включас систему принципів, методів, прийомів, форм, інструментів і стимулів. Згідно підходу І.О. Бланка, структура механізму управління фінансовою безпекою складається з системи державного нормативно-правового регулювання, ринкового та внутрішнього механізму регулювання фінансової безпеки підприємства, системи методів та інструментів управління фінансовою безпекою підприємства [34, с. 99].

Метою системи управління фінансовою безпекою підприємства доцільно визначити досягнення високого рівня фінансової стійкості підприємства та захист його фінансово-економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз для забезпечення стійкого розвитку в довгостроковому періоді.

Основними завданнями управління фінансовою безпекою підприємства визначимо:

- Обґрунтування системи стратегічних фінансових інтересів в координатах забезпечення пріоритетів фінансово-економічного розвитку;
- Визначення зовнішніх і внутрішніх загроз та ризиків, які перешкоджають ефективній реалізації фінансово-економічних цілей підприємства;
- Розробка системи превентивних заходів для запобігання кризовим явищ.

Відповідно до підходу І.Бланка, управління фінансовою безпекою підприємства передбачає розробку системи принципів та методів обґрунтування управлінських рішень, пов'язаних з забезпеченням захисту його пріоритетних фінансово-економічних інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз [34, с. 74].

В координатах функціонального та процесного підходів, управління фінансовою безпекою слід розглядати у нерозривному зв'язку з економічною безпекою підприємства – це безперервний процес виконання управлінських функцій,

насамперед, організації, планування, аналізу, мотивації та контролю, що схематично представлено на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Концептуальні положення управління фінансово-економічною безпекою підприємства [34]

При побудові системи управління фінансовою безпекою підприємства доцільно виокремити зовнішніх та внутрішніх суб'єктів управління, а саме: внутрішні (спеціалізовані та неспеціалізовані) та зовнішні. Спеціалізованими суб'єктами управління ті, призначенням яких є управління фінансовою безпекою підприємства, неспеціалізованими ті, які в межах своїх повноважень виконують окремі функції управління або приймають окремі рішення щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Як правило внутрішніми суб'єктами управління фінансовою безпекою є керівники та менеджери підприємства: фінансовий директор, головний економіст, юрисконсульт, бухгалтер підприємства, інші. Слід зазначити, що відсутність служби

фінансової безпеки є поширеною в українській практиці господарювання підприємств агропромислового сектору. Це пояснюється тим, що українські аграрії - власники та керівники підприємств ще не усвідомили важливість управління фінансовою безпекою підприємства, особливо у сучасних умовах.

Як показує аналіз наукової літератури та практики управління фінансовою безпекою в інших галузях економіки управління фінансовою безпекою повинно здійснюватися з дотриманням певних принципів відповідних методів управління, які узагальнено в табл.3.1.

Таблиця 3.1

Принципи побудови системи управління фінансовою безпекою підприємства

Принцип	Сутність
1	2
Системності	усі елементи системи управління фінансово-економічною безпекою підприємства мають бути взаємопов'язані та взаємоузгоджені
Інтегрованості в загальну систему менеджменту	система управління фінансовою безпекою підприємства має бути органічно інтегрована у загальну систему менеджменту підприємства
Узгодженості із системою управління економічною безпекою підприємства	система управління фінансовою безпекою підприємства має бути узгоджена з загальною системою управління економічною безпекою підприємства
Стратегічної спрямованості	усі прийняті управлінські рішення не повинні суперечити загальній стратегії фінансово-економічного розвитку підприємства
Об'єктивності	управлінські рішення мають розроблятися з урахуванням об'єктивних економічних законів, на основі глибокого аналізу ситуації з застосуванням наукових методів пізнання
Комплексності	усі прийняті управлінські рішення мають бути збалансованими, несуперечливими
Безперервності	процес управління фінансово-економічною безпекою підприємств має відбуватися безперервно
Оперативності та динамічності управління	система управління фінансово-економічною безпекою має забезпечувати швидку реакцію підприємства на появу реальних та потенційних загроз та своєчасне прийняття відповідних управлінських рішень
Варіативності	кожне управлінське рішення у сфері фінансово-економічною безпеки повинне розроблятися у кількох альтернативних варіантах, враховуючи визначені критерії

1	2
Неперервності моніторингу чинників зовнішнього середовища	моніторинг зовнішнього середовища підприємства у зв'язку з його високим динамізмом та невизначеністю має відбуватися постійно з метою своєчасного виявлення та ідентифікації загроз фінансово-економічним інтересам підприємства
Адекватності реагування	заходи стосовно реагування на загрози фінансово-економічним інтересам підприємства мають розроблятися відповідно до визначених критеріїв, наприклад, ймовірність реалізації загрози, величина можливих збитків; пріоритетної реакції потребують загрози з високою ймовірністю реалізації та (або) з великим обсягом можливої шкоди підприємству
Гнучкості управління	система управління фінансово-економічною безпекою підприємства, її елементи мусять адаптуватися до змін чинників зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства; розроблені чи прийняті управлінські рішення мають швидко коригуватися, якщо цього вимагає зміна зовнішнього чи внутрішнього середовища підприємства
Ефективності	витрати на заходи з ліквідації, нейтралізації чи мінімізації загроз фінансово-економічним інтересам підприємства мають бути меншими, ніж можливі збитки від їх реалізації
Стимулювання та відповідальності	має бути розроблена дієва і ефективна система стимулів та відповідальності посадових осіб за стан фінансово-економічної безпеки підприємства

Необхідно зазначити, що в практиці управління фінансами всі розглянуті принципи застосовуються одночасно і доповнюють один одного. Важливо також враховувати, що в управлінні фінансовою безпекою, крім спеціальних методів і принципів, підприємства також застосовуються усі три групи класичних методів управлінського впливу, які призначені розкрити особливості протидії ідентифікованим реальним і потенційним небезпекам, загрозам, викликам та ризикам у конкретних умовах та у визначений термін часу. До таких методів слід віднести: організаційно-розпорядчі методи формується організаційної структури управління; економічні методи, які створюють матеріальну зацікавленість у відповідальних осіб за стан фінансової безпеки підприємства; а також метод техніко-економічних розрахунків; балансовий метод; економіко-статистичні методи; експертні методи; методи дисконтування вартості; методи нарощування вартості; методи амортизації активів; інші фінансові методи; формуванням фондів економічного стимулювання і

гнучкі моделі заробітної плати; премії та штрафи; психологічні підходи в управлінні персоналом.

З позицій процесно-функціонального підходу, управління фінансовою безпекою визначають як поетапний, безперервний процес виконання управлінських функцій, які характеризують його зміст. Головними функціями управління фінансовою безпекою підприємства як управлінської системи є загальні функції теорії менеджменту, а саме: організація, аналіз, планування, мотивація і контроль.

Безперервний процес управління фінансовою безпекою підприємства у спрощеному вигляді представлено на рис. 3.2. Оцінку рівня фінансової безпеки пропонується проводити за наступними етапами:

1. Першим етапом є аналіз внутрішнього (потенціалу) та зовнішнього середовища, оцінка ризиків, загроз та небезпек для формування фінансової безпеки та фінансової стійкості підприємства.

2. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства за системою визначених показників, зокрема показників фінансової стійкості та фінансового стану підприємства.

3. Оцінка стану зовнішнього середовища – загроз, які негативно впливають на підприємство, та можливостей, які генеруються зовнішнім середовищем і можуть бути використані задля підвищення його фінансового потенціалу.

4. Оцінка адекватності системи управління, її відповідності фінансовим інтересам та здатності до виконання основних управлінських функцій – комплексного оцінювання фінансового потенціалу, фінансового стану та фінансової стійкості підприємства, а також стану зовнішнього середовища ведення бізнесу – наявних та потенційних загроз та можливостей, які визначають умови діяльності підприємства та позначаються на його результатах.

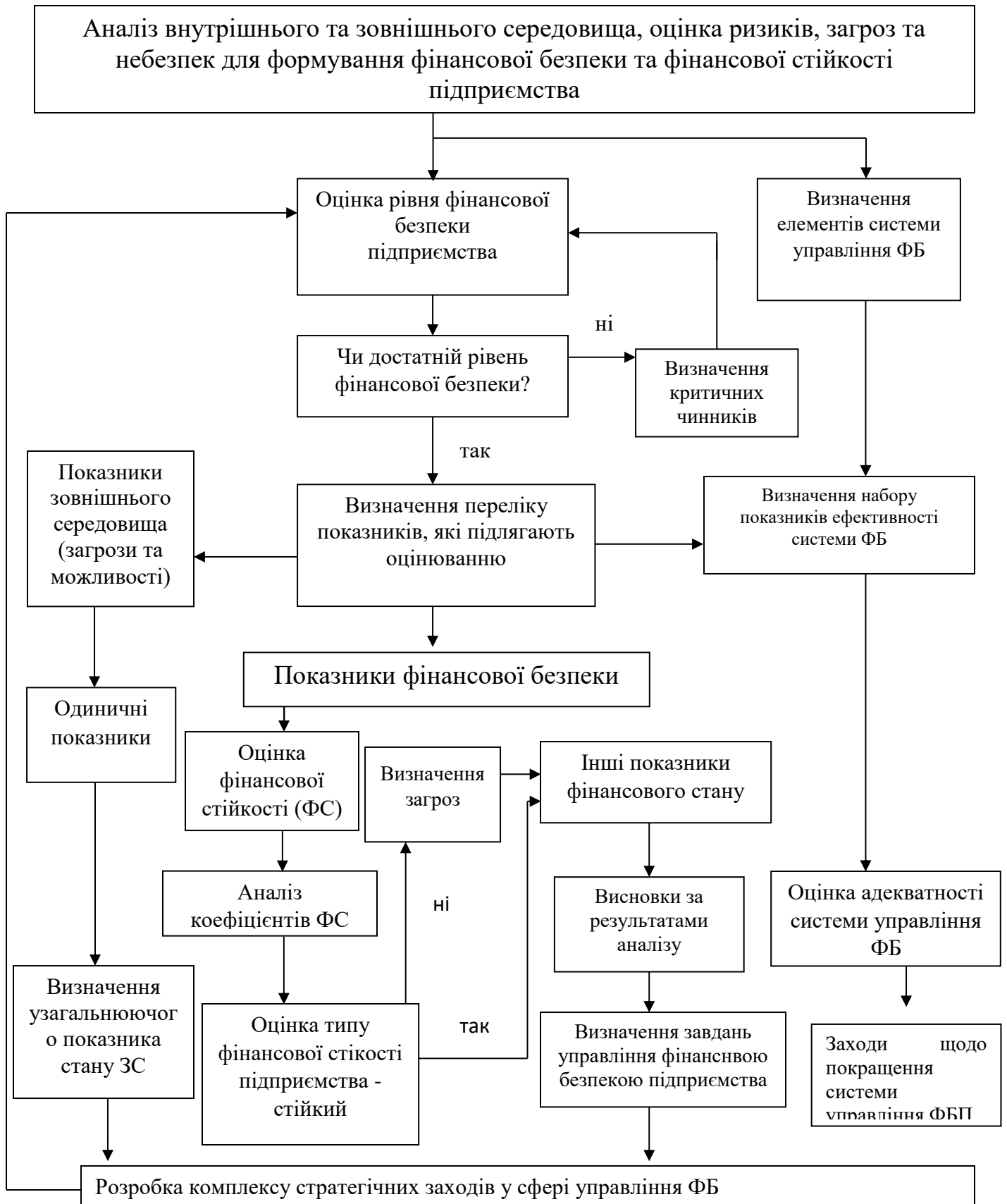

Рис. 3.2. Процес управління фінансовою безпекою підприємства

5. Розробка комплексу стратегічних заходів у сфері управління фінансовою безпекою підприємства. З одного боку – це заходи щодо управління діяльністю підприємства у сфері використання ресурсного потенціалу та забезпечення фінансової стійкості, а також нейтралізації загроз і використання можливостей зовнішнього середовища, з іншого – заходи щодо підвищення ефективності системи управління фінансовою безпекою.

Отже, процес управління фінансовою безпекою підприємства визначає необхідність виконання таких управлінських функцій і завдань:

1) постійний моніторинг зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства з метою ідентифікації і прогнозування реальних та потенційних загроз, небезпек та ризиків;

2) обґрунтування і комплексне використання найбільш раціональних форм, методів, засобів захисту фінансово-економічних інтересів підприємства;

3) постійний контроль за станом фінансової безпеки та реалізацією заходів, спрямованих на захист фінансово-економічних інтересів;

4) належний рівень підготовки керівництва і персоналу підприємства, формування їхніх компетенцій у сфері фінансової безпеки та фінансової стійкості підприємства.

Виходячи з концепції даного дослідження рівень фінансової безпеки підприємства пропонується забезпечувати двома шляхами: досягненням високої фінансової стійкості підприємства до зовнішніх і внутрішніх загроз, а з іншого боку – створенням відповідної системи захисту від них. Тому функції управління фінансовою безпекою підприємства як спеціалізованої системи загального менеджменту повинні включати комплекс управлінських дій щодо досягнення його фінансової стійкості та захищеності його фінансово-економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Зміст управління фінансовою безпекою підприємства

Такий підхід побудовано на двох ключових моментах – забезпечення управління фінансовою стійкістю підприємства, яке включає всі дії з боку управлінської надсистеми з метою досягнення його прибутковості в цілому та високої фінансової рентабельності зокрема, забезпечення формування необхідного обсягу фінансових ресурсів, забезпечення достатнього рівня фінансової незалежності та платоспроможності, а також інвестиційної активності. Другим ключовим моментом побудови системи управління фінансовою безпекою підприємства вважаємо розробку підсистеми, завданням якої є обґрунтування та реалізація комплексу заходів щодо забезпечення захищеності фінансово-економічних інтересів підприємства від впливу зовнішніх та внутрішніх загроз.

3.2. Оцінка рівня фінансової безпеки з урахуванням чинників зовнішнього середовища і фінансової стійкості ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»

Аналіз наукових праць та практики ведення бізнесу в різних галузях економіки та в різних країнах світу показує, що управління фінансовою стійкістю підприємства належить до ключових завдань в системі управління фінансовою безпекою. В другому розділі роботи проаналізовано показники, які визначають фінансову стійкість та визначено її тип у кожному з досліджуваних років. Встановлено, що найгіршим для підприємства з позицій впливу на фінансову стійкість виявився 2020 рік, коли було визначено фінансовий стан підприємства за рівнем тривимірного показника фінансової стійкості як кризовий. Це зумовлює необхідність дослідження причин такої ситуації та розробки комплексу заходів, спрямованих на її покращення.

В п.2.1 було також визначено основні загрози та небезпеки, які у періоді дослідження позначилися на фінансовому стані підприємства та призвели до його погіршення у 2020 та 2021 рр. у порівнянні з 2019 роком. Експерти визначили такі основні чинники, які впливали на рівень фінансової безпеки підприємств агропромислового комплексу України в довоєнному періоді (див. табл. 3.2). Як свідчать дані табл. 3.2 до групи загроз експерти віднесли:

1. Тарифи на послуги суміжних підприємств і енергетичні ресурси
2. Податковий тиск
3. Доступність кредитних ресурсів
4. Митно-тарифне регулювання
5. Логістика
6. Платоспроможність споживачів.

Слід зазначити, що рівень важливості кожного чинника для фінансової безпеки підприємства, корелює з коефіцієнтом вагомості, які було визначено експертним шляхом. Коефіцієнт конкордації, який є характеристикою узгодженості експертних

думок, був високим $W=0,89$. Це свідчить про узгодженість думок експертів щодо даного дослідження.

Таблиця 3.2

**Експертна оцінка чинників та загроз ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» у
2019 році**

Фактори	Вагомість фактора, (a _i)	Загрози		Зважені значення	
		загрози (-)	можливості (+)	загрози	можливості
		0,80-1,00	0,63-0,80	гр. 2*гр. 3	гр. 2* гр. 4
1	2	3	4	5	6
1. Наявність в Україні ресурсів, в т.ч. агрохімії, засобів захисту рослин	0,07		0,3	0	0,021
2. Державна підтримка розвитку галузі (фінансова кредитна та інвестиційна)	0,05		0,1	0	0,005
3. Тарифи на послуги суміжних підприємств і енергетичні ресурси	0,04	0,7		-0,028	0
4. Відносини та взаємозв'язки з постачальниками	0,06		0,5	0	0,03
5. Податковий тиск	0,07	0,4		-0,028	0
6. Наявність державних контрактів	0,05		0,3	0	0,015
7. Погодні умови	0,05		0,8	0	0,04
8. Система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу	0,07		0,6	0	0,042
9. Доступ до зарубіжних ринків	0,07		0,9	0	0,063
10. Доступність кредитних ресурсів	0,09	0,6		-0,054	0
11. Митно-тарифне регулювання	0,06	0,5		-0,03	0
12. Логістичні проблеми	0,08	0,4		-0,032	0
13. Платоспроможність споживачів	0,1	0,2		-0,02	0
14. Наявність інновацій в галузі	0,06		0,6	0	0,036
15. Конкурентна ситуація на ринку	0,08		0,8	0	0,064
Разом	1			-0,192	0,316

До групи чинників, які могли бути використані як можливості для розвитку, які

генеруються зовнішнім середовище, експерти включили:

До групи чинників, які могли бути використані як можливості для розвитку, які генеруються зовнішнім середовище, експерти включили:

1. Державна підтримка розвитку галузі (фінансова кредитна та інвестиційна);
2. Відносини та взаємозв'язки з постачальниками;
3. Наявність державних контрактів;
4. Погодні умови (сприятливість);
5. Система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів;
6. Доступ до зарубіжних ринків;
7. Наявність інновацій в галузі;
8. Конкурентна ситуація на ринку.

Про баланс загроз та можливостей для розвитку підприємства у 2019 році можна судити за індексом сприятливості зовнішнього середовища, який пропонується розраховувати наступним чином:

$$I_{zc} = 1 - \sum_{i=1}^n Z_i + \sum_{j=1}^m M_j = -0,192 + 0,316 = 1 - 0,124 = 0,876$$

Таке значення I_{zc} свідчить про те, що зовнішнє середовище було сприятливе для підприємства, оскільки цей індекс має додатне значення: можливості переважають над загрозами на 12,4 %.

На рис. 3.4-3.7 наочно представлено динаміку загроз та можливостей ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», які за експерними оцінками впливали в періоді з 2019 по 2021 рік на фінансову безпеку підприємства загалом та рівень фінансової стійкості зокрема. За розрахунками, у 2019 році найбільш істотними були такі загрози зовнішнього середовища: тарифи на послуги суміжних підприємств та енергетичні ресурси, доступність кредитних ресурсів та митно-тарифне регулювання. До можливостей, які аграріям надавало зовнішнє середовище, цього року доцільно віднести: погодні умови, доступ до зарубіжних ринків, конкурентна ситуація на ринку.

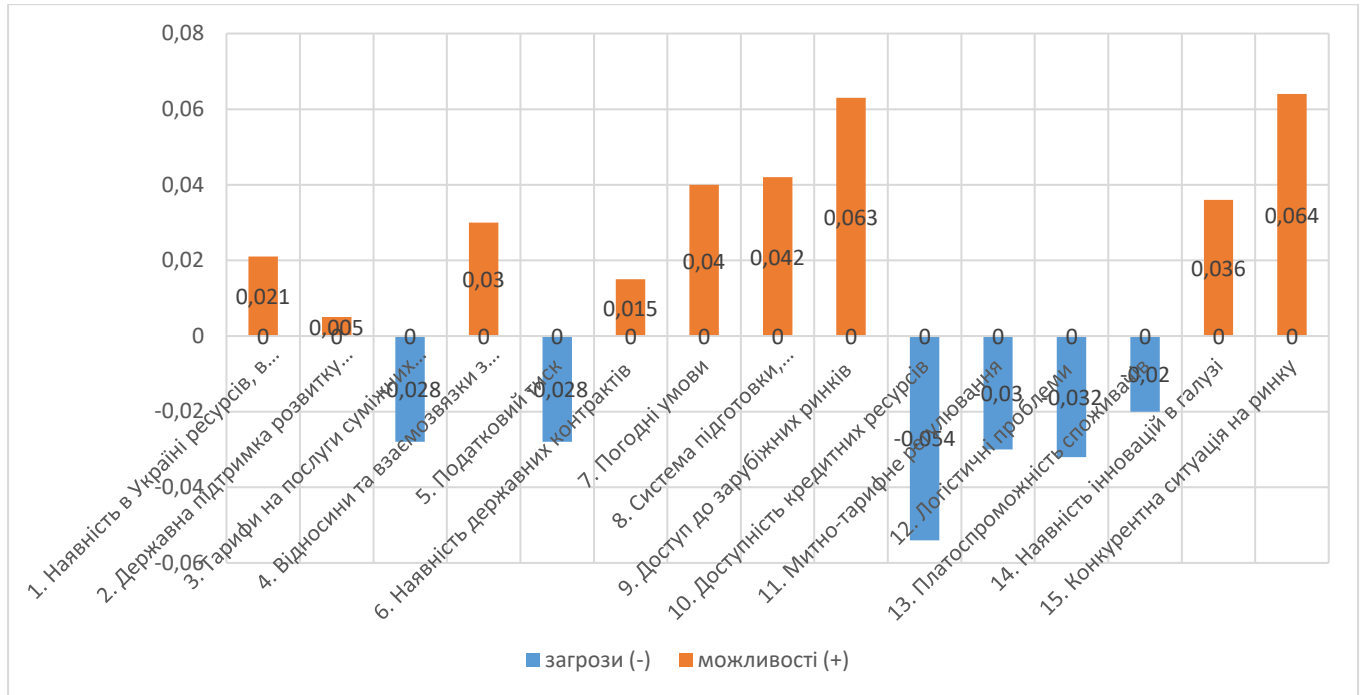

Рис. 3.4. Динаміка чинників зовнішнього середовища ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» (2019 рік)

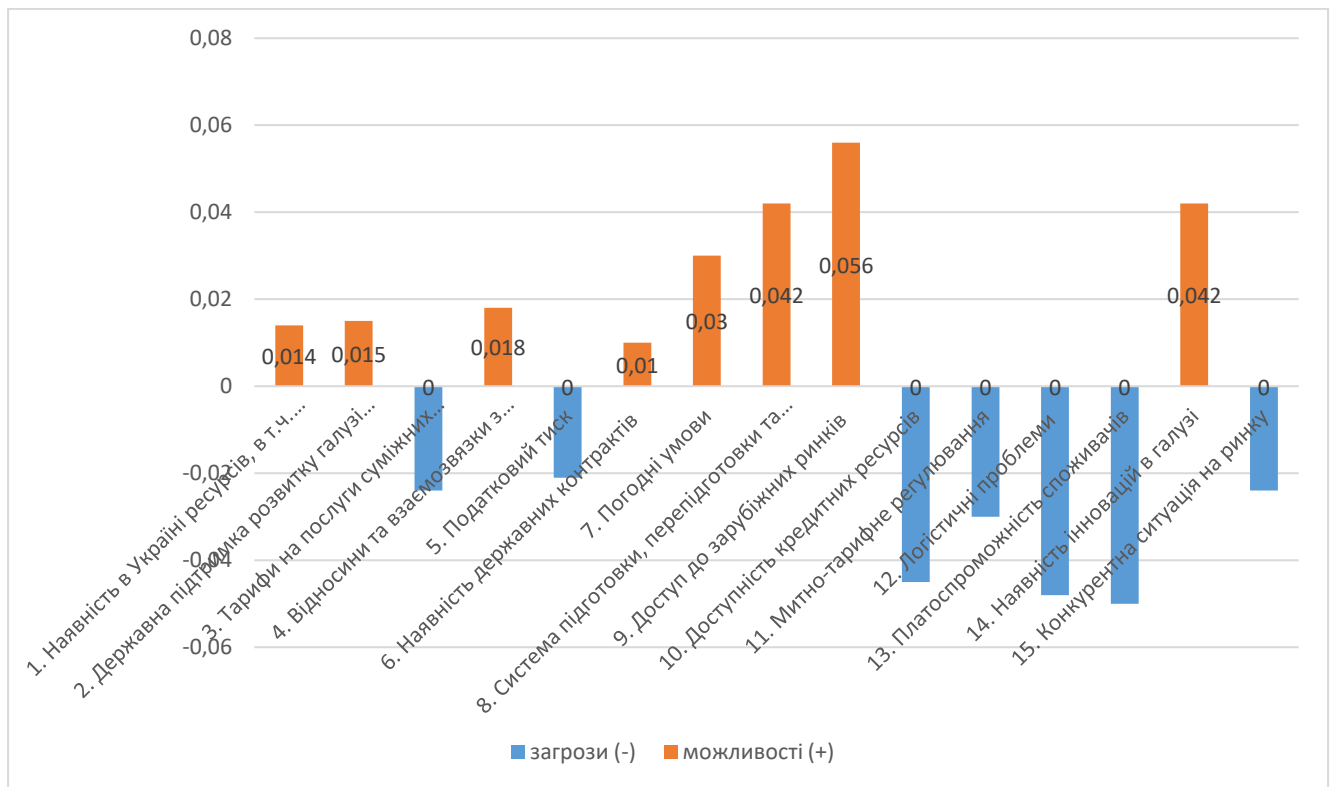

Рис. 3.5. Динаміка чинників зовнішнього середовища ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» (2020 рік)

Баланс загроз та можливостей для розвитку підприємства у 2020 році характеризується індексом сприятливості зовнішнього середовища, який пропонується розраховувати наступним чином:

$$I_{zc} = 1 - \sum_{i=1}^n Z_i + \sum_{j=1}^m M_j = -0,246 + 0,229 = 1 - 0,017 = 0,983$$

Таке значення I_{zc} свідчить про те, що у зовнішньому середовищі для підприємств агропромислового комплексу Вінницької області переважали загрози, а саме їх рівень перевищував на 1,7 % можливості з боку позитивних чинників-можливостей.

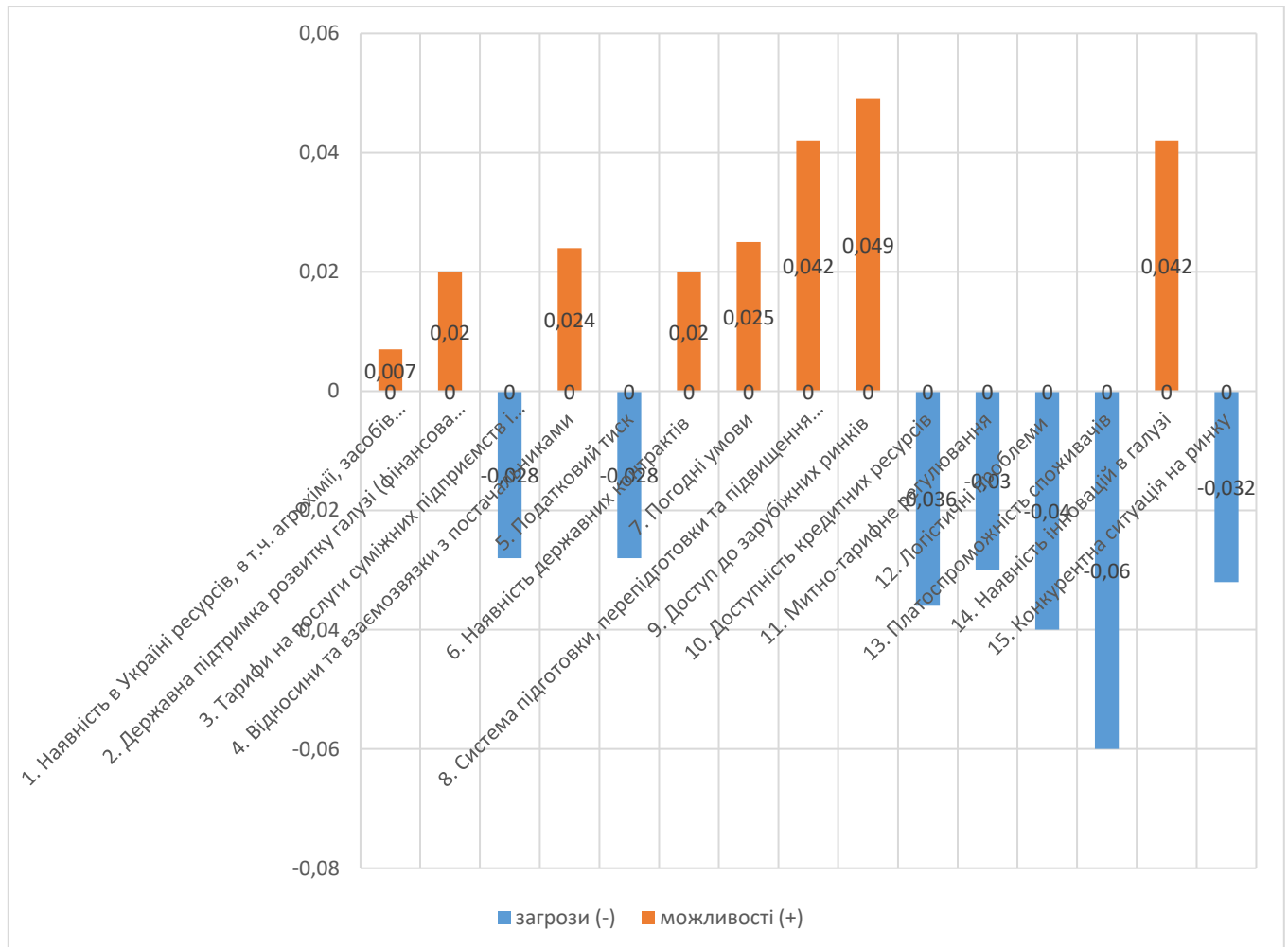

Рис. 3.6. Динаміка чинників зовнішнього середовища ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» (2021 рік)

Баланс загроз та можливостей для розвитку підприємства у 2021 році характеризується індексом сприятливості зовнішнього середовища, який пропонується розраховувати наступним чином:

$$I_{zc} = 1 - \sum_{i=1}^n Z_i + \sum_{j=1}^m M_j = -0,254 + 0,229 = 1 - 0,025 = 0,975$$

Таке значення I_{zc} свідчить про те, що у зовнішньому середовищі для підприємств агропромислового комплексу Вінницької області переважали загрози, а саме їх рівень перевищував на 2,5 % можливості з боку позитивних чинників-можливостей, тому можливість реалізації власного фінансового потенціалу на 2,5 % була менша від потенційно можливої.

Тобто, починаючи з 2020 року дія загроз, невизначеності та ризиків для агропромислового сектору України посилюється, що обумовлює необхідність підвищення рівня адаптивних здатностей системи управління фінансовою безпекою підприємства. На рис. 3.7 представлено узагальнені дані про співвідношення чинників загроз та можливостей зовнішнього середовища розвитку агропромислового комплексу України в довоєнному періоді (2019-2021 рр.).

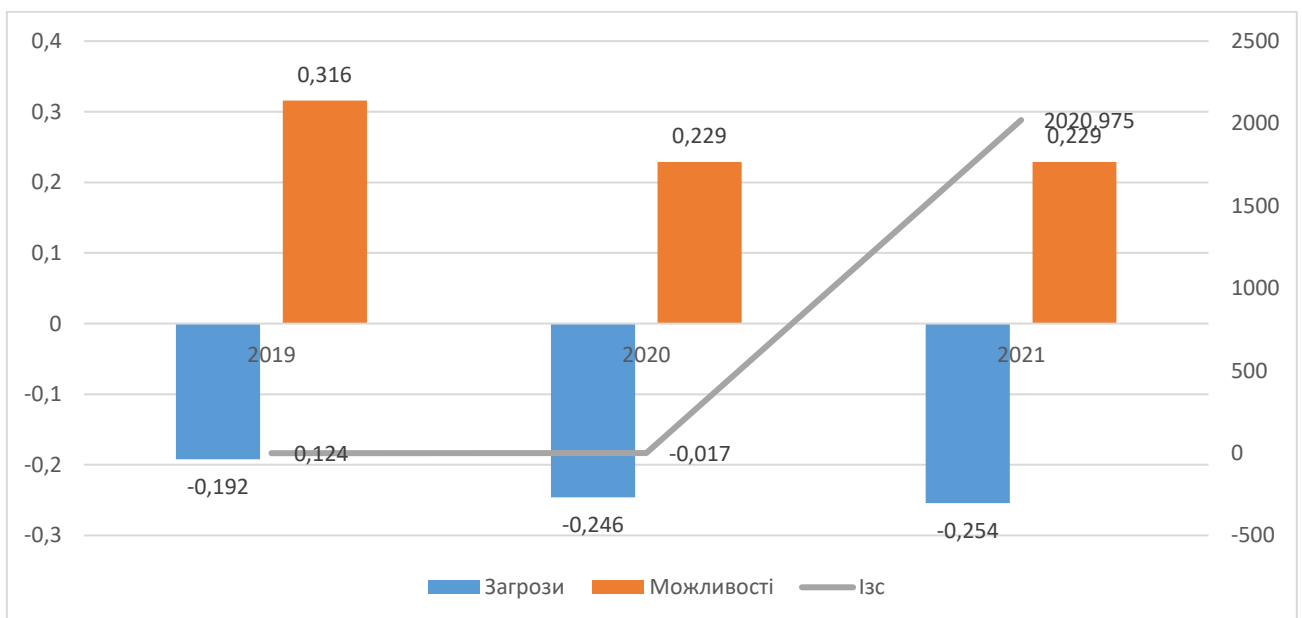

Рис. 3.7. Динаміка загроз, можливостей та індексу сприятливості зовнішнього середовища агропромислових підприємств України (2019-2021 рр.)

Аналіз чинників фінансової стійкості показав, що фінансовий стан підприємства, негативно вплинули такі:

у 2019 році: дефіцит власних оборотних коштів для формування запасів;

у 2020 році спостерігався дефіцит за усіма показниками джерел формування запасів, а саме спостерігався дефіцит власних оборотних коштів для формування запасів (у сумі 507399 тис. грн.), власних оборотних коштів і довгострокових зобов'язань для і формування запасів (в сумі 84588 тис. грн.) і дефіцит основних джерел покриття запасів у сумі 16532 тис. грн.;

у 2021 році мав місце дефіцит за показниками: власних оборотних коштів і довгострокових зобов'язань для і формування запасів (в сумі 10055 тис. грн.) та власних оборотних коштів для формування запасів в сумі 537423 тис. грн.

Отже більш детальної уваги потребують причини дефіциту джерел формування запасів, як власних, так і залучених, з метою врахування цих факторів при обґрунтуванні стратегії фінансової безпеки підприємства з метою подолання негативних наслідків кризових явищ.

Оцінку рівня фінансової безпеки розраховуємо з використанням середньої геометричної величини, використовуючи підхід запропонований в [35]. При цьому розрахунок інтегрального показника фінансової безпеки пропонується здійснювати з використанням таких групових і одиничних показників:

I груповий показник фінансової стійкості з використанням одиничних – коефіцієнта фінансової автономії (K_1) та коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів (K_2);

II груповий показник ділової активності з використанням коефіцієнтів оборотності активів (K_3), власного капіталу (K_4) і співвідношення тривалості фінансового і операційного циклів (K_5);

III груповий показник ефективності використання капіталу з використанням коефіцієнтів окупності сукупного капіталу (K_6) і власного капіталу (K_7).

Розрахунок пропонується здійснювати за формулою:

$$\Phi Б = \sqrt[7]{K_1 \times K_2 \times K_3 \times K_4 \times K_5 \times K_6 \times K_7}$$

Інтегральний показник рівня фінансової безпеки, скоригований на індекс стану зовнішнього середовища, пропонується визначати за формулою:

$$Іфб = \Phi Б \cdot Ізс$$

Результати розрахунку рівня фінансової безпеки ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» представимо в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Основні показники, що характеризують рівень фінансової безпеки ТОВ
«Агрокомплекс «Зелена долина»

№	Показник	Роки		
		2019	2020	2021
I Груповий показник фінансової стійкості				
1.1	Коефіцієнт фінансової автономії	0,758	0,649	0,681
1.2	Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	0,918	0,575	0,767
II груповий показник ділової активності				
2.1	Коефіцієнт оборотності активів	0,474	0,413	0,648
2.2	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,566	0,583	0,970
2.3	Коефіцієнт співвідношення тривалості фінансового та операційного циклів	0,919	0,851	0,861
III груповий показник ефективності використання капіталу				
3.1	Коефіцієнт окупності сукупного капіталу	0,474	0,413	0,648
3.2	Коефіцієнт окупності власного капіталу	0,566	0,588	0,970
Інтегральний показник фінансової безпеки		0,6	0,6	0,8
Індекс стану зовнішнього середовища Іфб		0,876	0,983	0,975
Інтегральний показник фінансової безпеки, скоригований на індекс стану зовнішнього середовища Іфб		0,536	0,590	0,78

Розрахунки, представлені в табл. 3.3 дозволяють зробити висновок, що система фінансової безпеки, яка функціонує на підприємстві у 2019 році дозволяла протидіяти ризикам на 53,6 % ризиків, у 2020 – 59,0 %, а у 2021 – 78,00 %. Це означає, що на підприємстві впроваджуються управлінські механізми, зокрема у сфері фінансового менеджменту та управління ризиками, проте існуючий механізм ще далекий від досконалості.

3.3. Удосконалення процесу управління ризиком зниження фінансової стійкості підприємства ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»

В процесі проведеного дослідження встановлено, що фінансова безпека суттєво пов'язана з рівнем фінансової стійкості, а в умовах динамічних змін, які постійно відбуваються у зовнішньому середовищі, особливої уваги заслуговують питання управління ризиками, зокрема фінансового характеру. Це обґрунтовується тим, що для успішної реалізації фінансової стратегії, підприємство повинне бути здатно протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам. Одним із найбільш істотних ризиків з позицій впливу на фінансову безпеку є ризик зниження фінансової стійкості. Причиною виникнення даного ризику може бути нефективна структура капіталу і проявляється він високим значенням коефіцієнта співвідношення позикових і власних коштів підприємства. Якщо звернутися до досліджуваного підприємства, то слід відзначити те, що у підприємства значною є частка довгострокових зобов'язань та забезпечень, що безумовно і провокує появу такого ризику. На рис. 3.8 представлено структуру пасивів балансу та її динаміку ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина».

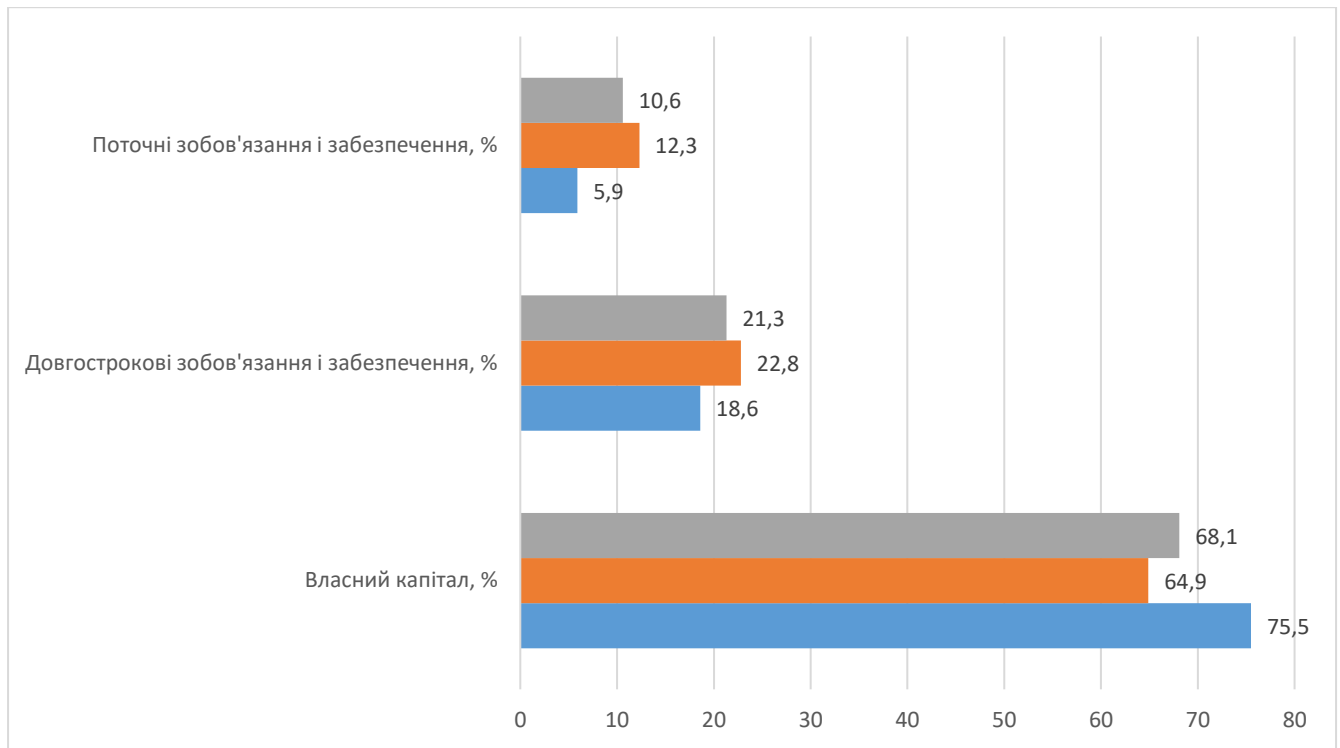

Рис. 3.8. Динаміка структури пасивів ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»

Слід відзначити, що фінансова стійкість є одночасно ключовим індикатором і фактором ефективного управління рівнем фінансової безпеки. Тому, управління ризиком зниження або втрати фінансової стійкості повинно належати до складу стратегічних завдань фінансового управління та враховуватися в процесі формування загальної стратегії управління стійким розвитком підприємства, що безпосередньо впливає на рівень його фінансової безпеки.

Важливе значення для побудови ефективної системи управління фінансовими ризиками має використання сучасних та адекватних методів оцінювання ймовірності виникнення окремих видів ризиків. В науковій літературі з проблематики ризик-менеджменту представлено досить багато методів їх кількісного оцінювання, але найбільш поширеними серед яких є: статистичний, експертних оцінок, аналітичний та комбінований.

В процесі оцінювання фінансових ризиків важливо не лише встановити їх імовірні джерела, але й виявити найбільш критичні групи чинників, які генерують ті

чи інші ризики. З огляду на це, управління фінансовими ризиками на підприємстві визначається як процес підготовки та реалізації заходів, спрямованих на попередження небезпеки прийняття помилкового рішення та зменшення їх негативних наслідків, небажаного розвитку подій в процесі їх реалізації.

Під час розробки стратегії управління розвитком підприємства, необхідно не лише враховувати чинники фінансового потенціалу та запасу фінансової стійкості, але і можливі ризики її втрати або погіршення інших складових фінансової безпеки підприємства. Процес вибору альтернативної фінансової стратегії ґрунтується на системному і сценарному підходах, використання яких дозволить, з одного боку, реалізувати безперервність процедури вибору (рис. 3.9), а з іншого, – на основі використати інтегральний критерій потенціалу фінансової стійкості, який дозволить обґрунтувати оптимальний вибір.

Головна увага при реалізації даного підходу приділяється вибору фінансової стратегії від досягнутого фінансового стану підприємства до перспектив його сталого розвитку на основі побудови сценарних варіантів. Зворотний інформаційний зв'язок дозволяє зіставити отриманий результат реалізації фінансової стратегії з поставленими цілями на вході та визначити відхилення «реального» вектора розвитку підприємства як системи від «ідеального».

У практиці управління застосовують два основних шляхи захисту підприємств від ризику зниження стійкості фінансового стану, які залежно від активності суб'єкта управління класифікують на пасивне втручання та активне реагування:

- *пасивне втручання* – стратегія, яка не передбачає з боку підприємства активних дій, спрямованих на зниження ризику;
- *активне реагування* – стратегія, яка передбачає безпосередню участь підприємства у заходах, спрямованих на зменшення ризику зниження фінансової стійкості підприємства.

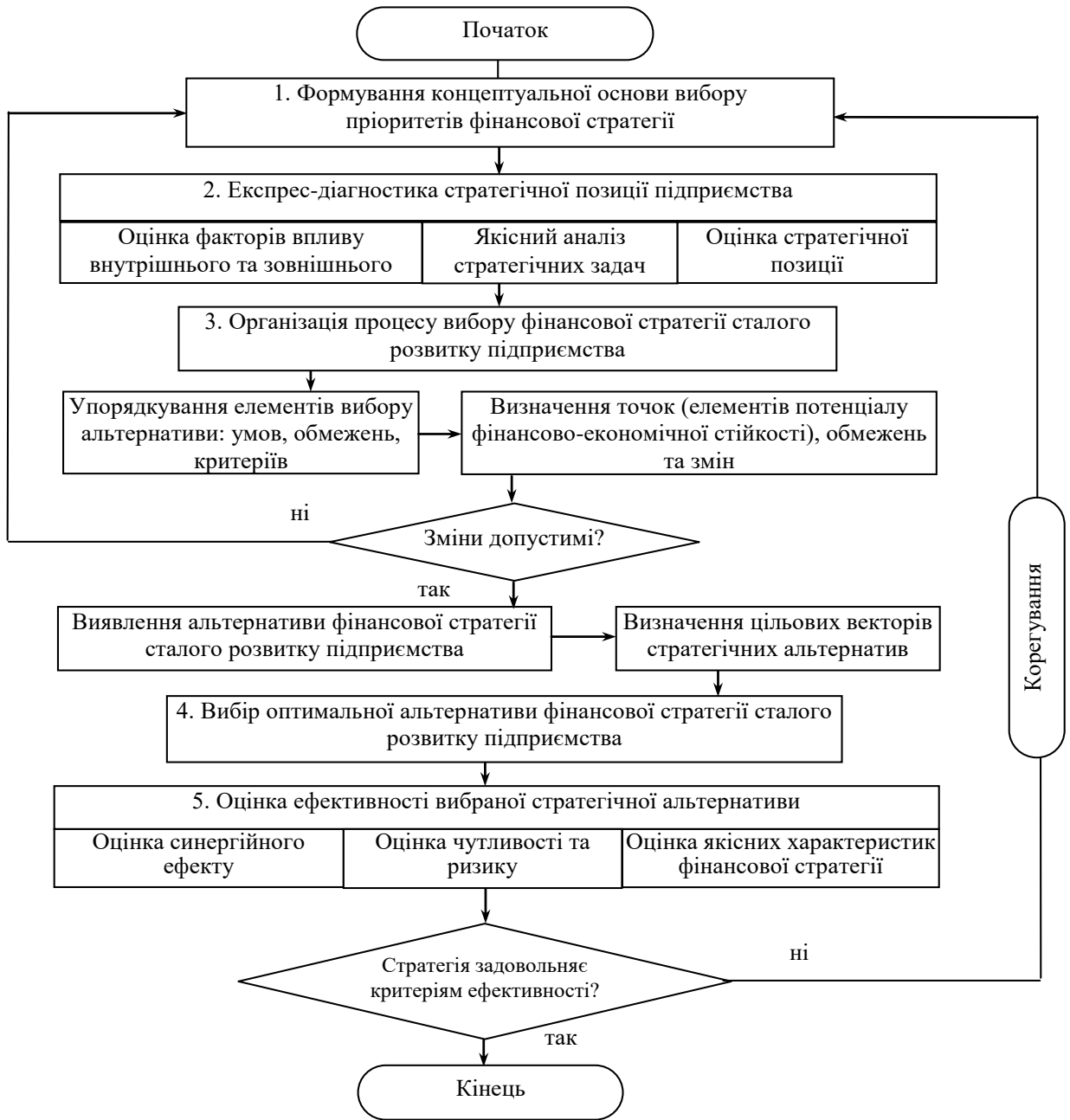

Рис. 3.9. Послідовність формування фінансової стратегії стійкого розвитку підприємства ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»

Узагальнену схему управління ризиком зниження фінансової стійкості підприємства зображено на рис. 3.10.

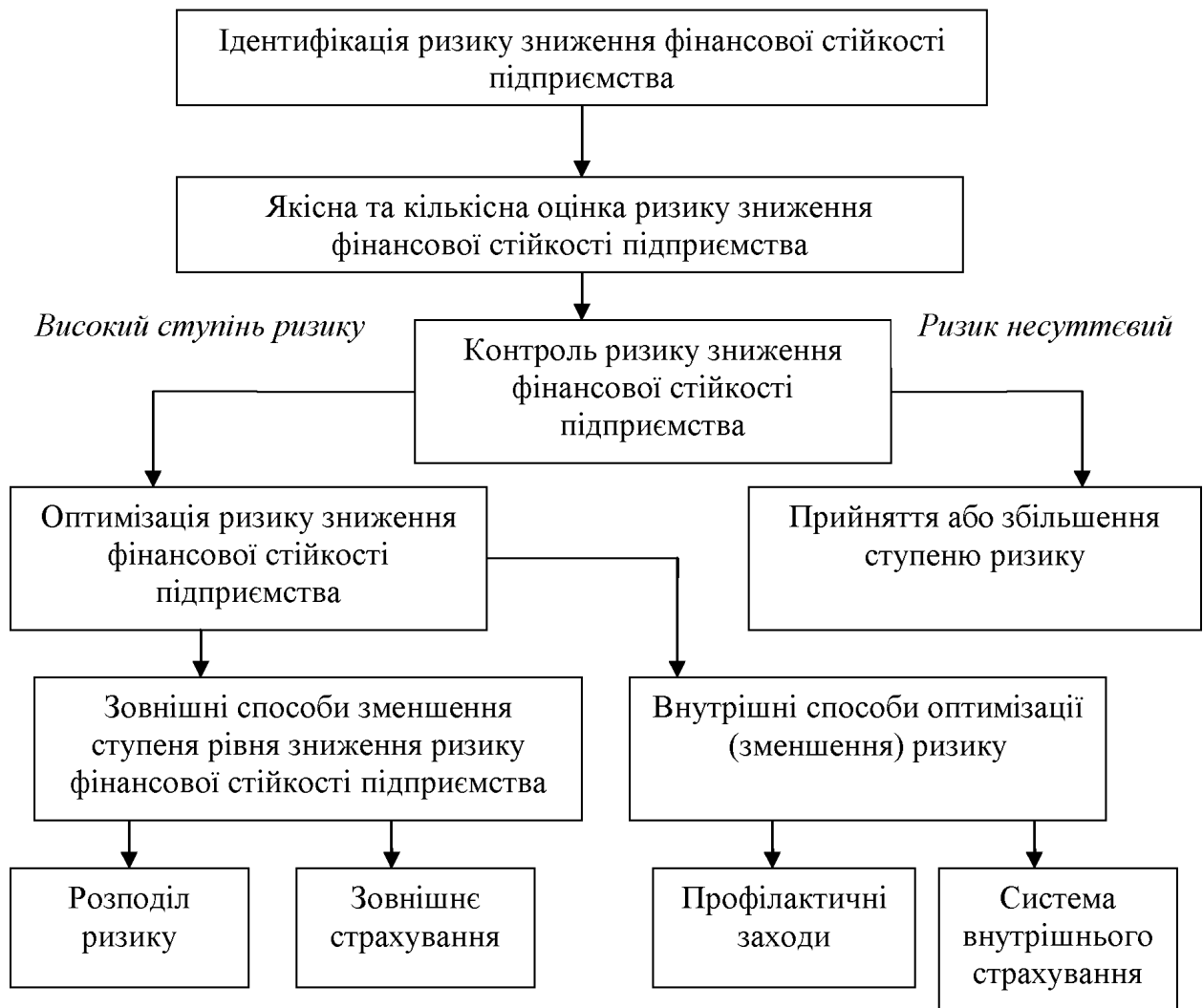

Рис. 3.10. Послідовність процесу управління ризиком зниження фінансової стійкості підприємства

Слід відзначити, що за певних умов ризики можуть класифікуватися як виправдані і це є необхідним атрибутом стратегії й тактики ефективного фінансового управління.

Оцінка рівня ризику зниження фінансової стійкості підприємства є важливим етапом обґрунтування управлінських рішень. Крім того, від якості такої оцінки залежить ефективність управління таким ризиком, а отже, і станом фінансової безпеки підприємства. Для формування ефективної політики управління фінансовими ризиками, в тому числі ризиком втрати фінансової стійкості, особливу увагу слід

приділити превентивним заходам і системі внутрішнього страхування. В табл. 3.4 наведено орієнтовні превентивні заходи для запобігання ризику зниження фінансової стійкості, які класифіковано за групами: уникнення, мінімізації, диверсифікації, лімітування.

Таблиця 3.4

Система превентивних управлінських заходів задля попередження ризику зниження фінансової стійкості підприємства

Превентивні управлінські заходи	Характеристика
<i>Уникнення ризику</i>	Уникнення високоризикових фінансових операцій, рівень ризику за якими не відповідає критеріям ефективної фінансової політики підприємства
	Скорочення частки позичкових фінансових ресурсів для забезпечення виробничого процесу
	Підвищення рівня ліквідності активів та збільшення частки оборотних активів, розробка заходів щодо підвищення показників ділової активності
<i>Мінімізація ризику</i>	Скорочення частки комерційного кредитування, вимога від контрагентів та інших партнерів гарантій під комерційне кредитування
	Застосування практики фінансового лізингу при реалізації окремих активів при наданні кредиту
	Скорочення переліку форс-мажорних обставин у контрактах із покупцями готової продукції, що дозволить зменшити ризик виникнення безнадійної дебіторської заборгованості
	Застосування опціонних угод при здійсненні біржових операцій
<i>Диверсифікація ризику</i>	Диверсифікація портфеля цінних паперів
	Диверсифікація валютного портфеля завдяки використанню кількох видів валюти при проведенні зовнішньоекономічних операцій
	Диверсифікація депозитного портфеля завдяки розміщенні великих сум тимчасово вільних коштів на депозитних рахунках у кількох банках при збереженні умов депозитних вкладів
<i>Лімітування ризику</i>	Підтримка мінімального розміру високоліквідних активів у складі майна підприємства
	Встановлення граничного розміру позикових засобів у операційному обороті
	Встановлення максимального розміру депозитного вкладу, розміщеного в одному банку для підвищення очікуваного рівня доходності

Система заходів внутрішнього страхування ризику призначена забезпечити

нейтралізацію негативних чинників або зменшити їх негативний вплив на фінансові показники підприємства.

Сутність зовнішнього страхування ризику передбачає готовність до скорочення частини доходів задля уникнення появи ризику зниження фінансової стійкості. Для зовнішнього страхування даного ризику переважно залучаються спеціалізовані страхові компанії, для яких це є основним видом діяльності.

Основні напрями внутрішнього страхування ризиків зниження фінансової стійкості підприємства представлено на рис. 3.11.

Рис. 3.11. Система заходів внутрішнього страхування ризиків зниження фінансової стійкості підприємства

Таким чином, створення ефективної системи внутрішнього страхування та запровадження превентивних заходів підприємство може суттєво скоротити ризик зниження фінансової стійкості, а отже, підтримати значення інтегрального показника фінансової безпеки на бажаному рівні. Отже, моніторинг чинників зовнішнього середовища та фінансова діагностика як інструменти управління фінансовою безпекою повинні стати невід'ємною складовою управління як загалом, так і для досягнення встановлених фінансових цілей.

Висновки до розділу 3

В третьому розділі роботи сформульовано концептуальні положення та основні елементи побудови ефективної системи фінансової безпеки підприємства.

Поняття системи управління фінансовою безпекою підприємства розглянуто як механізм управління, який включає систему принципів, методів, прийомів, форм, інструментів і стимулів. Метою системи управління фінансовою безпекою підприємства визначено досягнення високого рівня фінансової стійкості підприємства та захист його фінансово-економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз для забезпечення стійкого розвитку в довгостроковому періоді.

Визначено основні завдання системи управління фінансовою безпекою, серед яких: обґрунтування системи стратегічних фінансових інтересів; визначення зовнішніх і внутрішніх загроз та ризиків; розробка системи превентивних заходів для запобігання кризовим явищ.

Розроблено послідовність (модель) процесу оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, яким передбачено реалізацію таких етапів: аналіз внутрішнього (потенціалу) та зовнішнього середовища, оцінка ризиків, загроз та небезпек для формування фінансової безпеки та фінансової стійкості підприємства; оцінка рівня фінансової безпеки підприємства за системою визначених показників, зокрема показників фінансової стійкості; оцінка стану зовнішнього середовища; оцінка

адекватності системи управління; розробка комплексу стратегічних заходів у сфері управління фінансовою безпекою підприємства.

Проаналізовано чинники зовнішнього середовища, які враховано при оцінюванні рівня фінансової безпеки підприємства. Визначено чинники, які представляють систему загроз для фінансової безпеки підприємства, серед яких: Тарифи на послуги суміжних підприємств і енергетичні ресурси; податковий тиск; доступність кредитних ресурсів; митно-тарифне регулювання; логістика; платоспроможність споживачів.

Експертами визначено чинники-можливості для забезпечення розвитку підприємств агропромислової галузі економіки України в 2019-2021 рр., зокрема: державна підтримка розвитку галузі (фінансова кредитна та інвестиційна); відносини та взаємозв'язки з постачальниками; державне замовлення на продукцію підприємства; погодні умови (сприятливість); система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів; доступ до зарубіжних ринків; наявність інновацій в галузі; конкурентна ситуація на ринку. Розраховано індекси сприятливості зовнішнього середовища, які свідчать про переважання загроз над можливостями в періоді 2019-2021 рр. Визначено інтегральний показник фінансової безпеки підприємства, на основі аналізу якого зроблено висновок, що існуюча система фінансової безпеки у 2019 році дозволяла протидіяти ризикам на 53,6 % ризиків, у 2020 – 59,0 %, а у 2021 – 78,00 %. Таким чином на підприємстві впроваджуються управлінські механізми, зокрема у сфері фінансового менеджменту та управління ризиками, проте існуючий механізм потребує удосконалення.

Розроблено комплекс заходів щодо управління ризиком зниження фінансової стійкості ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина». Встановлено, що фінансова безпека суттєво пов'язана з рівнем фінансової стійкості, а в умовах динамічного зовнішнього середовища, в якому переважають загрози, особливої уваги заслуговують питання управління фінансовими ризиками. Отже, що для успішної реалізації фінансової стратегії, підприємство повинно бути здатне протистояти зовнішнім та внутрішнім

загрозам. Обґрунтовано, що одним із найбільш істотних ризиків з позицій впливу на фінансову безпеку є ризик зниження фінансової стійкості. Встановлено основні види стратегічного впливу для захисту підприємств від ризику зниження фінансової стійкості – пасивне втручання і активне реагування. Розроблено послідовність формування фінансової стратегії стійкого розвитку ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина». Обґрунтовано послідовність процесу управління ризиком зниження фінансової стійкості підприємства та систему превентивних управлінських заходів задля попередження ризику зниження фінансової стійкості підприємства, а також систему заходів внутрішнього страхування ризиків зниження фінансової стійкості підприємства.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження зроблено такі висновки:

1. Досліджено сутність фінансової безпеки підприємства та чинників її формування в умовах викликів 2022 року. Встановлено, що однією з основних проблем сьогодення України і світу є забезпечення сталого розвитку в умовах нестабільності зовнішнього середовища.

2. Фінансову стійкість підприємства розглянуто як основний фактор його фінансової безпеки. Встановлено, що в різних галузях економіки забезпечення фінансово-економічної безпеки та її оцінювання має свої особливості. Визначено основні загрози для розвитку підприємств агропромислового сектора економіки, які особливо поглибилися в умовах військової агресії з боку РФ.

3. Обґрунтовано значення системного підходу при вирішенні завдання управління фінансовою безпекою підприємства. Визначено чотири основні стадії управління на основі застосування системного підходу та запропоновано концептуальні аспекти побудови системи управління фінансовою безпекою підприємства. Розглянуто поняття загроз, небезпек, ризиків та викликів.

4. Надано загальну характеристику та оцінку майнового стану ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина». Аналіз чинників розвитку агропромислового сектора економіки України в умовах військової агресії з боку РФ показав, що повномасштабна війна спричинила кризу в усіх галузях економіки України, що стало результатом таких чинників: безпекова ситуація, погіршення логістики, руйнування об'єктів агропромислового комплексу та інфраструктури на більшості територій України. Визначено основні чинники загрози для розвитку підприємств АПК та можливості, які можуть бути використані підприємствами галузі для підвищення їх виробничого, економічного та фінансового потенціалу.

5. За результатами аналізу балансу ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» протягом періоду 2019-2021 рр. зроблено висновок, що відбувалося стале зростання необоротних активів та визначено основні чинники, які зумовили зміни на

підприємстві. У 2020 році найбільш суттєвим чинником зростання необоротних активів стало збільшення вартості основних засобів, що пов'язано з введенням в експлуатацію нових об'єктів основних засобів та зростанням довгострокових біологічних активів, а також збільшенням довгострокових фінансових інвестицій.

6. Аналізуючи зміни оборотних активів слід відзначити поступове зростання запасів у 2020 та 2021 рр. відповідно; грошових коштів та їх еквівалентів, що обумовлено збільшенням кількості грошових коштів на рахунках в банках. При цьому зменшувалися показники відповідно у 2020 та 2021 рр., разів: векселів одержаних у 0,8 та 0,9 разу. Внаслідок цих змін за другим розділом активу відбулося його зменшення в 2020 році в 0,7 та збільшення у 2021 році в 1,6 разу. Також в даному періоді відбулося поступове скорочення необоротних активів, які підприємство утримувало для продажу, та групи вибуття відповідно у 2020 та 2021 рр. в порівнянні з попереднім роком відповідно.

7. Аналіз пасиву балансу ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» показав, що протягом періоду 2019-2021 рр. відбувалося стале зростання довгострокових кредитів банку у 2021 році в порівнянні з попереднім, у 2019 році підприємство довгострокові кредити не залучало. Основними показниками, які також зростали у 2020 та 2021 роках були: інші довгострокові зобов'язання, поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, поточні забезпечення.

8. Аналіз фінансової стійкості з використанням тривимірного показника показав, що у 2019 році фінансовий стан ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» відповідав типу «Нормальна фінансова стійкість», у 2020 році – «Кризовий фінансовий стан», у 2021 році – «Нестійкий фінансовий стан». Це обумовлює необхідність розробки та реалізації на підприємстві комплексу заходів, спрямованих на підвищення рівня фінансової стійкості, а саме впровадження оперативних, тактичних і стратегічних механізмів фінансової стабілізації.

9. В третьому розділі роботи сформульовано концептуальні положення та основні елементи побудови ефективної системи фінансової безпеки підприємства.

Поняття системи управління фінансовою безпекою підприємства розглянуто як механізм управління, який включає систему принципів, методів, прийомів, форм, інструментів і стимулів. Визначено мету та основні завдання системи управління фінансовою безпекою, розроблено послідовність процесу оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства.

10. Проаналізовано чинники зовнішнього середовища, які враховано при оцінюванні рівня фінансової безпеки підприємства. Визначено чинники, які представляють систему загроз для фінансової безпеки підприємства, серед яких: тарифи на послуги суміжних підприємств і енергетичні ресурси; податковий тиск; доступність кредитних ресурсів; митно-тарифне регулювання; логістика; платоспроможність споживачів. Експертами визначено чинники-можливості для забезпечення розвитку підприємств агропромислової галузі економіки України в 2019-2021 рр., зокрема: державна підтримка розвитку галузі (; відносини та взаємозв'язки з постачальниками; державне замовлення на продукцію підприємства; погодні умови; система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів; доступ до зарубіжних ринків; наявність інновацій в галузі; конкурентна ситуація на ринку. Розраховано індекси сприятливості зовнішнього середовища, які свідчать про переважання загроз над можливостями в періоді 2019-2021 рр.

11. Визначено інтегральний показник фінансової безпеки підприємства, на основі аналізу якого зроблено висновок, що існуюча система фінансової безпеки у 2019 році дозволяла протидіяти ризикам на 53,6 % ризиків, у 2020 – 59,0 %, а у 2021 – 78,00 %. Таким чином на підприємстві впроваджуються управлінські механізми, зокрема у сфері фінансового менеджменту та управління ризиками, проте існуючий механізм потребує удосконалення.

Розроблено комплекс заходів щодо управління ризиком зниження фінансової стійкості ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина». Встановлено, що фінансова безпека суттєво пов'язана з рівнем фінансової стійкості, а в умовах динамічного зовнішнього середовища, в якому переважають загрози, особливої уваги заслуговують питання

управління фінансовими ризиками. Обґрунтовано, що одним із найбільш істотних ризиків з позицій впливу на фінансову безпеку є ризик зниження фінансової стійкості. Встановлено основні види стратегічного впливу для захисту підприємств від ризику зниження фінансової стійкості – пасивне втручання і активне реагування. Розроблено послідовність формування фінансової стратегії стійкого розвитку ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина». Обґрунтовано послідовність процесу управління ризиком зниження фінансової стійкості підприємства та систему превентивних управлінських заходів задля попередження ризику зниження фінансової стійкості підприємства, а також систему заходів внутрішнього страхування ризиків зниження фінансової стійкості підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ганущак Т.В. Інтегральний показник фінансової безпеки підприємства. *Наука й економіка*. 2013. № 2 (30). С. 29-34.
2. Бендиков М. А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития. *Менеджмент*. 2002. № 2. С. 17-29.
3. Загорельська Т.Ю. Управління фінансовими ризиками на рівні підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 3. Т. 1. С. 168-173.
4. Ареф'єва О. В., Кузенко Т.Б. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 1 (91). С. 98-103.
5. Арефьева, Е. В. Безопасность предприятия [Текст] / Е. В. Арефьева // Финансовый директор. – 2003. – № 2. – С. 16-19.
6. Балабанов, И. Т. Основы финансового менеджмента [Текст] : Учебное пособие: Навчальне видання / И. Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 168 с.
7. Барановський, О. І. Фінансова безпека держави [Текст] / О. І. Барановський // Фінанси України. –1996. – № 11. – С.19–34.
8. Барановський, О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) [Текст] : Монографія. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т., 2004. – 759 с.
9. Барановський, О. І. Фінансова безпека [Текст] : монографія / О. І. Барановський ; Інститут економічного прогнозування. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с.
10. [Виклики-2022: для аграрної галузі і не тільки для неї | Агробізнес-Україна \(agrobusiness.com.ua\).](https://agrobusiness.com.ua/vyklyky-2022-dlia-ahrarnoi-haluzi-i-ne-tilky-dlia-nei)
<https://agrobusiness.com.ua/vyklyky-2022-dlia-ahrarnoi-haluzi-i-ne-tilky-dlia-nei>

11. Іванюта С. Про наслідки широкомасштабної збройної агресії для екологічної безпеки України. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/ecosafety-war-22-2.pdf>
12. Екоцид: наслідки і ціна російської агресії (rayon.in.ua). URL: <https://eco.rayon.in.ua/topics/506221-ekotsid-naslidki-i-tsina-rosiyskoi-agresii>
13. Проект Концепції переходу України до сталого розвитку (№ 5749 від 02.07.2004). URL: <http://gska2.rada.gov.ua>
14. Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року (Проект 2017 року). URL: <https://www.undp.org/content/dam>
15. [Як війна змінила сільське господарство в Україні - основні фактори впливу та небезпеки / НВ \(nv.ua\). <https://biz.nv.ua/ukr/markets/yak-viyna-zminila-silске-gospodarstvo-v-ukrajini-osnovni-faktori-vplivu-ta-nebezpeki-50279486.html>](https://biz.nv.ua/ukr/markets/yak-viyna-zminila-silске-gospodarstvo-v-ukrajini-osnovni-faktori-vplivu-ta-nebezpeki-50279486.html)
16. Бандура О.А. Підходи щодо створення системи безпеки підприємництва як складової національної безпеки держави /О.А. Бандура, І.І.Самборський // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України / Збірник матеріалів науково-практичної конференції 16 - 17 травня 2001 р., Київ.— К.: Вид-во Європ. Ун-ту, 2001. — С. 68 - 71.
17. Багирян И. Безопасность и развитие социальных систем : на примере финансовой безопасности / И. Багирян // "21-й ВЕК", № 1 (21), 2012 г. – С. 17-33.
18. Бондарчук Ю.В. Безпека бізнесу: організаційно- правові основи / Ю.В. Бондарчук, А.І. Марущак: Науково-практичний посібник. – К.: Видавничий дім «Скіф», КНТ, 2008. -372с.
19. Галушко Т.А. Управление безопасностью организации / [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://science-bsea.narod.ru/2008/ekonom_2008-2/galusko_upr.htm

20. Измалков А.В. Управление безопасностью социально-экономических систем и оценка его эффективности / А.В. Измалков // Монография. – М. Компания Спутник+, 2013. – 442 с.
21. Загорельская, Т. Ю. Финансовая безопасность предприятия как объект управления [Текст] / Т. Ю. Загорельская // Наук. Праці ДНТУ. Вип. 103-4. – Донецьк : ДонНТУ. – 2006. – С. 215-218.
22. Левкович О.В., Калашнікова О.М. Фінансова стійкість як передумова інноваційного розвитку підприємства. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/78.pdf
23. Ковальчук Н. О. Фінансова стійкість вітчизняних підприємств як передумова їх стабільного функціонування / Н. О. Ковальчук, Т. В. Руснак // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – В. 11. – С. 368-371.
24. Фінансовий менеджмент: Підручник. — 2-ге вид., стер. Затверджено МОН / Шелудько В.М. — К., 2013. — 375 с., тв. пал.(ст. 16 пр.).
25. Стефанишина А. В. Характеристика та аналіз методик оцінювання фінансової стійкості підприємств України та зарубіжжя / А. В. Стефанишина // Вісник НБУ. – 2015. – №11. – С. 62–67.
26. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств [Текст] : підручник / О. С. Філімоненков, Д. І. Дема ; ред. О. С. Філімоненков. - К. : Алерта, 2009. - 496 с.
27. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб"єктів господарювання: Монографія. — К.: КНЕУ, 2001. — 387 с.
28. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / О. В. Онисько. – М.,2013. – 248 с.
29. Тарасенко І.О. Фінанси підприємств : підручник. / І.О. Тарасенко, Н.М. Любенко. – К.: КНУТД, 2015. – 360 с.

30. [Огляд впливу війни на промисловість України та прогноз перспектив в економіці | УСПП \(uspp.ua\). <https://uspp.ua/news/actual/2018/ohliad-vplyvu-viiny-na-promyslovist-ukrainy-ta-prohnoz-perspektyv-v-ekonomitsi>](https://uspp.ua/news/actual/2018/ohliad-vplyvu-viiny-na-promyslovist-ukrainy-ta-prohnoz-perspektyv-v-ekonomitsi)

31. [Що відбувається з сільським господарством в Україні під час війни \(onesoil.ai\). <https://blog.onesoil.ai/ua/wartime-ukraine-farming>](https://blog.onesoil.ai/ua/wartime-ukraine-farming)

32. [Про компанію \(akzd.com.ua\). <https://akzd.com.ua/page/agrocomplex/about>](https://akzd.com.ua/page/agrocomplex/about)

33. Кіндрацька Г.І., Кулиняк Ю.І. Ділова активність українських підприємств: рівні та основні фактори впливу. <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/mar/9646/ilovepdfcom-50-59.pdf>

34. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия: монографія / И. А. Бланк. – К.: Ника–Центр, Эльга, 2006. – 776 с.

35. Ареф'єва, О. В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки [Текст] / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1 (91). – С. 98-103.

36. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій: Затв. наказом Агентства з питань банкрутства підприємств та організацій від 27.06.1997 р. № 81 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0288-97>. – 15.05.2012. – Назва з екрану.

37. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства» від 17 січня 2001 р. № 10 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний сайт. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v_451800-01. – 12.05.2012. – Назва з екрану.

38. Наказ Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України «Про затвердження Положень про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації» від 26.01.2001 № 49/121 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01>. – 05.05.2012. – Назва з екрану.

39. Фінансова безпека підприємства [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до лабораторних робіт для студентів спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування" першого (бакалаврського) рівня / уклад. Т. Б. Кузенко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. – 45 с.

40. Марусяк Н.Л., Бак Н.А. Фінансова безпека підприємства та загрози її втрати в сучасному економічному середовищі. Економіка та держава. 2022. № 2. С. 109-113.

ДОДАТКИ